

Problematika vzdělávání romských dětí v Holešově

Ing. Barbora Winklerová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ing. Barbora WINKLEROVÁ**

Osobní číslo: **H09775**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Učitelství odborných předmětů pro SŠ**

Téma práce: **Problematika vzdělávání romských dětí v Holešově**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury a dostupných zdrojů, souvisejících s danou problematikou

Zpracování teoretické části jako východiska pro navazující praktickou část

Realizace výzkumu

Zpracování získaných dat, jejich interpretace

Závěr

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HLADÍK, J. Multikulturní výchova: Socializace a integrace menšin. Zlín: UTB, 2006

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele. Triton, 2006, ISBN 80-7254-866-2, ISBN 80-7318-424-9

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: Teorie - praxe - výzkum. Praha: ISV, 2001, ISBN 80-85866-72-2

ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5

NAVRÁTIL, P. a kol. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8

ŠÍŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9

ŠÍŠKOVÁ, T. Výchova k toleranci a proti rasismu: Multikulturní výchova v praxi. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182

Učitel'ské noviny: Vydává GNOSIS spol. s r. o., Běchovická 26, 100 00 Praha 10
<http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/141516>, BEŠČECOVÁ, K.
Multikulturní vzdělávání v nekulturní společnosti

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

6. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 6. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2. 5. 2011

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Na všech frontách slýcháme názory, jak je česká společnost vůči své romské menšině netolerantní, jak zbytečně začleňuje romské děti do speciálních škol. V tomto případě se jedná především o školy praktické, které, bohužel, často vzdělávají mnohem více romských žáků, i těch, kteří nemají žádný mentální handicap, byť právě praktické školy jsou určeny dětem s lehkým mentálním postižením. V teoretické i praktické části práce se zabývám právě tímto tématem.

V mém rodném městě Holešově jsou romští občané zastoupeni v hojně míře, a proto je mi tato problematika velmi blízká. S Romy se setkávám od svého nejtěplejšího dětství.

V praktické části své bakalářské práce jsem se zaměřila na konkrétní školu, a to na Odborné učiliště a Základní školu praktickou v Holešově.

Klíčová slova: Romové, Neromové, ghetto, majorita, minorita, menšina, vzdělávání, segregace, společnost, škola, děti, mládež, integrace, inkluze, diskriminace, pozitivní diskriminace, začleňování, sociální vyloučení, marginalizace.

ABSTRACT

We often hear the views saying that the Czech majority is intolerant to the gypsy minority by putting roma children to the special schools. In this case we mean "practical" schools, which frequently educate much more gypsy children, even those with no mental handicap, even though their purpose is to focus on the pupils with slight mental handicap. This is the subject of this study both in practical and theoretical sections.

In my hometown Holešov lives significant gypsy minority so this subject is something I was facing all my life. I meet gypsy people since my childhood.

The practical part of this study is focused on the particular school - Technical High School and Practical Elementary School in Holešov.

Keywords: gypsies, nongypsies, ghetto, majority, minority, education, segregation, society, school, children, youth, integration, inclusion, discrimination, positive discrimination, social exclusion, marginalization.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

ANOTACE

Bakalářská práce *Problematika vzdělávání romských dětí v Holešově* se snaží nalézt odpověď na otázku, zda jsou romské děti zbytečně začleňovány do základních škol praktických. Výzkum byl prováděn na jedné konkrétní škole.

CITÁT

„Aver tut šaj del godi, aver tut šaj del drom ale manušeš tutar mušines te kerel ča tu kororo. – Jiný ti může poradit, jiný ti může naznačit cestu, ale člověka ze sebe musíš udělat ty sám.“

Moudrá slova starých Romů

PODĚKOVÁNÍ

V souvislosti s vypracováním mé bakalářské práce bych ráda poděkovala především své vedoucí Mgr. Pavle Andrysové, Ph. D. za konstruktivní a flexibilní přístup a také cenné připomínky, které mi velmi usnadnily samotné zpracování.

Poděkování patří i všem, kteří přispěli ke vzniku této práce, především pak učitelům, žákům a vedení základní školy praktické.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat i úřednicím Odboru sociálních věcí a zdravotnictví města Holešova za užitečné informace z praktického života místních Romů.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ROMOVÉ.....	13
1.1 HISTORIE ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.2 DĚLENÍ ROMŮ	13
1.3 ADAPTAČNÍ STRATEGIE ROMŮ	14
2 DNEŠNÍ SPOLEČNOST.....	15
2.1 SITUACE V ČR.....	15
2.2 INTEGRAČNÍ PRAXE	15
2.3 POZITIVNÍ DISKRIMINACE	16
3 VÝCHOVA K TOLERANCI.....	18
3.1 ROVNÉ ŠANCE PRO KAŽDÉHO	18
3.2 NÁVRH POSTUPU PŘI VÝCHOVĚ K RASOVÉ SNÁŠENLIVOSTI.....	18
4 DŮLEŽITOST PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	19
4.1 DĚTI NEMAJÍ ROVNÉ ŠANCE.....	19
4.2 SOCIÁLNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ HRAJE ROLI.....	19
4.3 MATEŘSKÁ ŠKOLA MŮŽE ZASUPLOVAT RODINU	19
4.4 HOLEŠOVŠTÍ ROMOVÉ DO ŠKOLKY NECHODÍ.....	20
5 VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ	21
5.1 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ.....	21
5.2 PROJEKTY PODPORUJÍCÍ VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ	22
5.3 ROMŠTÍ RODIČE A JEJICH VZTAH KE ŠKOLE.....	22
5.4 VZDĚLÁVACÍ PŘEDPOKLADY ROMSKÝCH DĚTÍ	23
6 ŠKOLNÍ KARIÉRA ROMSKÉHO DÍTĚTE	25
6.1 JINÝ START DO ŽIVOTA	25
6.2 JE BĚŽNÁ ZÁKLADNÍ ŠKOLA ŠANCÍ PRO ROMY?.....	26
6.3 PROČ ROMSKÉ DĚTI ČASTO KONČÍ V PRAKTICKÝCH ŠKOLÁCH?.....	27
6.4 DŮLEŽITOST VČASNÉ INTERVENCE.....	27
7 ROMSKÝ ŽÁK	28
7.1 JAK SE DÍTĚ DOSTANE DO PRAKTICKÉ ŠKOLY	28
7.2 KDYŽ NEMÁ DÍTĚ ZÁJEM O ŠKOLU	29
7.3 ROMOVÉ KLADOU DŮRAZ NA JINÝ TYP VZDĚLÁNÍ.....	29
8 INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	30
8.1 INKLUZE ZNAMENÁ ZMĚNU	30
8.2 JE INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŠANCÍ PRO ROMY?.....	31
8.3 PROSAZOVÁNÍ INKLUZIVNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ U ROMŮ	31
9 JE ŘEŠENÍ V DOHLEDNU?	32

9.1	NÁSTIN ŘEŠENÍ.....	32
9.2	PŘÍČINY PROBLÉMUŮ PŘI VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ.....	32
9.3	ROMOVÉ V ČÍSLECH.....	33
II	PRAKTICKÁ ČÁST	34
10	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU.....	35
11	METODY VÝZKUMU	36
12	PRŮBĚH VÝZKUMU	38
13	POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU	40
13.1	ROMŠTÍ ŽÁCI DRUHÉHO STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ	40
13.2	PEDAGOGOVÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ.....	40
14	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	41
14.1	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU – ROMŠTÍ ŽÁCI	41
13.2	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU - UČITELÉ.....	47
15	ZÁVĚR VÝZKUMU	54
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	63
	SEZNAM OBRÁZKŮ	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	65

ÚVOD

Společnost třetího tisíciletí trápí celá řada problémů. Byť díky vědě a pokroku je náš život daleko jednodušší, než bylo žití našich předků, přece jenom některé problémy přetrvávají a spousta nových se vynořuje. K tomu „černému svědomí“ z minulosti patří i začleňování Romů do společnosti.

Když jsem se na toto téma zaměřila podrobněji, zaskočilo mě, proč právě na tuto dlouhotrvající bolístku ještě nebyl za tolik desetiletí nalezen „lék“. Mám za to, že pokud nebudou Romové zastávat stejná zaměstnání jako většinová společnost, bude se na ně stále pohlížet jako na skupinu sociálně slabých a vyloučených spoluobčanů. Ale to bohužel bez kvalitního vzdělání nepůjde. A právě proto by mělo mezi priority naší společnosti patřit vzdělávání romských dětí, kterému by měl napomáhat především náš školský systém. Segregace do speciálních škol romským žákům v jejich budoucím životě rozhodně neprospívá. Šance najít dobré zaměstnání se tím pak pro ně velmi zužuje.

Vždyť ne nadarmo se říká, že každý řetěz je přesně tak silný, jak silný je jeho nejslabší článek. V tomto případě to znamená, že společnost je natolik vyspělá, nakolik je schopna se postarat o ty nejslabší - sociálně a zdravotně znevýhodněné.

Nejpropíranějším tématem posledních dvou let je ekonomická krize. Ta způsobuje, že o práci přicházejí i lidé, kteří doposud normálně pracovali. Mají pocit, že se musejí snažit si práci znovu zajistit a že ti, kteří by to měli dělat také, například právě Romové, to nedělají. Je to jistá soutěž o zdroje, o příležitosti. Je to vlastně tak trochu soutěž o přežití. I to velmi nepřispívá tomu, aby Romové a Neromové mezi sebou našli společnou řeč, aby se cítili být spoluobčany, sousedy.

Nyní, na začátku třetího tisíciletí, klade majoritní většina důraz na výchovu a vzdělávání svých dětí možná více než kdykoliv předtím. Což asi jde proti uvažování a hlavně tradici Romů, kteří považují za důležité jiné priority. Na straně druhé, samotní Romové říkají, že i když mají školy, nemohou najít práci adekvátní své profesi díky všudypřítomné diskriminaci. "Gádžo" se zkrátka bojí zaměstnat "cikána"

Z toho všeho plyne, že vyjma vzájemné tolerance, která je nezbytným základem, potřebujeme, aby romské děti získávaly podporu už během rané a včasné péče, to znamená před vstupem do základní školy. Trochu nápomocna v tomto směru byla někdejší ministryně školství Petra Buzková, která zrušila školné předškolákům v dobré víře, že když bude ma-

teřská škola poslední rok zdarma, tak i rodiče ze sociálně slabých rodin své ratolesti do předškolního zařízení budou posílat. Bohužel se tak v případě Romů nestalo. Nepovinnou předškolní docházku absolvuje minimum malých Romů. Faktem přitom zůstává, že mnozí romští rodiče nedokáží dát svým dětem nutný základ, který potřebují k tomu, aby zvládly nastoupit do běžné základní školy. Všechny programy, které povedou ke smazání tohoto handicapu dětí, bychom měli podporovat. Zároveň je velmi důležité, aby základní školy byly připraveny na vzdělávání dětí z vyloučených lokalit. K tomu slouží ověřená opatření jako asistenti pedagoga, zmenšování počtu dětí ve třídách, doučování, mimoškolní příprava, ale i volnočasové aktivity. Jeden příklad za všechny - holešovské romské děti mají narozdíl od majoritní většiny kroužky v místním volnočasovém středisku TyMy a přístup na jejich akce zdarma. Místo podpory většinové veřejnosti to ale vzbuzuje spíše nevoli a poukazování na všudypřítomnou pozitivní diskriminaci v našem malém městě na pomezí Hané a Valašska.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ROMOVÉ

Než zabřednu do rozboru problematiky romského vzdělávání, vysvětlím stručně pojmy Rom a Cikán. Cikáni je označení pro souhrn několika skupin národa, z nichž pro nás jsou asi nejznámější Romové. Kdežto Romové je jedna z mnoha větví skupiny Cikánů. Češi ale nejčastěji používají pojmenování Cikáni. Je to pravděpodobně jen přejmutí jména z jiných jazykových verzí. Třeba v angličtině je cikán „gypsy“, v italštině „zingaro“ a třeba v polštině „cygan“. Encyklopedie Wikipedia udává, že jméno je možná odvozeno z perského „ciganč“ (tanečník nebo hudebník).

1.1 Historie Romů v České republice

Předkové dnešních Romů žili na indickém subkontinentu, kde po mnoho staletí provozovali svá kočovná řemesla (kovářství, kotlářství, řetězářství, korytářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství, hudba). Z Indie odešli v 10. století a od 13. století jsou přítomni na evropském kontinentu. V Evropě byli Romové z počátku vítáni. Přinášeli totiž zajímavé informace o vzdálených zemích, krásnou hudbu a nové technologie především ve zpracování kovů. Brzy však začalo pronásledování Romů i ze strany církve. Velká část dosud tradovaných předsudků k Romům má středověký původ. Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami pobytu Romů na evropském kontinentu. Většina dnes v České republice žijících Romů přišla do země ze Slovenska v letech 1945 - 1993. Z českých a moravských Romů zůstalo po válce jen asi 600 osob. [1]

1.2 Dělení Romů

Romové jsou největší teritoriálně nevázanou menšinou v Evropě. Jejich počet zde dosahuje zhruba sedmi miliónů. Od roku 1991 jsou v ČR národnostní menšinou. [2]

Romové jsou národnostní menšina, která nemá vlastní stát. Někteří je označují za etnickou skupinu. Musíme si ale uvědomit, že Romové jsou značně diverzifikovaná skupina. Na našem území žijí slovenští Romové, olašští Romové a původní moravští Romové. Tyto skupiny se vzájemně téměř nestýkají, mají různé zvyky a tradice a liší se také jazykem. Proto je velmi nepřesné užívat souhrnné pojmenování "Romové". Romové vyzvali světovou veřejnost na prvním světovém kongresu v Londýně (1971), aby místo označení Cikáni bylo užíváno pojmu Romové. Důvodem byl původ a obsah pojmu Cikán, který romské komunitě přisoudila většinová populace. [3]

V Holešově máme dvě velké skupiny Romů - olašskou skupinu a Romy ze Slovenska, kteří k nám přišli chvíli po sametové revoluci. Romové přicházivší ze Slovenska zde měli své příbuzné, ke kterým se stěhovali. Tenkrát bylo celkem běžným jevem, že v jednom bytě (většinou velikosti 3 + 1) žilo i deset lidí. Postupem času slovenští Romové získali městské byty, což budilo velkou nevoli u ostatních obyvatel Holešova. Během druhé světové války přišla spousta Romů z Holešova a nejbližšího okolí o život v koncentračních táborech a zbyla jich jen malá hrstka. K těm patří i zmíněná olašská skupina. Učitelky praktické školy i sociální pracovnice se shodly na tom, že se slovenskými Romy i jejich dětmi daleko lépe vychází. Jedna sociální pracovnice to krásně shrnula: „Olašští Romové si zachovali ve všech zemích včetně Česka nejvíce tradic. Kočovným životem žili nejdéle. Olaši mají i svůj jazyk - olašský dialekt, který je naprosto rozdílný například od dialektu Romů ze Slovenska. Tuto rozdílnost pocítujeme i v Holešově. Zatímco slovenští Romové se snaží přizpůsobit našim pravidlům, tak Olaši za žádnou cenu ne, jsou zkrátka sví a sví nejspíš zůstanou. Jde to krásně vidět i na malých dětech.“

1.3 Adaptační strategie Romů

Negativní životní zkušenosti spojené s diskriminací, a to nejen na trhu práce, vedou Romy k apatii a pasivitě. Jako adaptace na sociální vyloučení u nich převládají pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní situaci. Ve východní Evropě se Romové stále ještě nacházejí na spodním sociálním stupni. Rozpětí mezi životním standardem Romů se rozšiřuje. [2]

O adaptační strategii Romů vypovídá podstatným způsobem deklarace vlastní národnosti. Při sčítání lidu, bytů a domů se v roce 2001 k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc Romů. Pokud vezmeme v úvahu spíše rezervovanější (a tudíž nižší) odhady počtu Romů, které předpokládají, že v ČR žije kolem 150 tisíc Romů, ke svému romství se přihlásilo necelých 8 %. Z údajů je patrné, že značná část romské populace má snahu odmítat či popírat své romství. Záporný postoj k vlastní kultuře pak koresponduje se strategií asimilace či marginalizace. [4]

Hodně o adaptační strategii vypovídá i volba jazyka, kterým Romové hovoří doma. V případě holešovských Romů je to romština. Z čehož vyplývá, že holešovští Romové, kteří patří mezi sociálně slabé občany a žijí ze sociálních dávek, zvolili adaptační strategii marginalizace.

2 DNEŠNÍ SPOLEČENOST

Jedním z nejpalcivějších problémů, které musí česká společnost v současné době řešit, samozřejmě vyjma finanční krize a mnoha reforem, je chudoba a sociální vyloučení některých skupin obyvatelstva. Lidem žijícím na okraji společnosti bývá často znemožněn přístup ke kvalitnímu vzdělání a poté pak zaměstnání, které by jim zvyšovalo možnost opětovného začlenění do společnosti. Za jednu ze skupin nejvíce postižených či ohrožených sociálním vyloučením jsou vnímáni právě příslušníci romských lokalit.

Uvažujeme-li o dětech a mládeži a jejich výchově, nemůžeme pominout společenskou situaci, ve které vyrůstají. Současná euroamerická kultura se nachází v krizi, jež nemusí být vnímána jen negativně - krize je i dobou obratu, příležitostí ke změně. Tato doba však v sobě nese mnohá úskalí. Žijeme rychleji, vše se akceleruje, i vývoj biologických potřeb, člověk není schopen se na rychlé změny adaptovat. Důraz je kladen na zde a nyní, oceňováno je mládí, není čas pomyslet na to, kdo jsme, co chceme a kam jdeme. Mění se pojem vzdálenosti jak v oblasti fyzikálního, tak duševního prostoru (vztahů). Vlivem cestování, televize, je vše dosažitelné hned bez rozdílu. Vědecký a technický rozvoj nejde ruku v ruce s vývojem morálky, mravnost mu je mnohdy překážkou. [5]

2.1 Situace v ČR

Český zákon o právech příslušníků národnostních menšin sice menšiny taxativně neuvádí, za menšinu však považuje menšinové etnické společenství tradičně, tj. vícegeneračně usídlené na území České republiky. Těmto menšinám pak zaručuje výkon práv kulturních a jazykových. Nejedná se tedy o recentní imigrující cizí státní příslušníky. O integraci se v zákoně mluví pouze v souvislosti s integrací příslušníků romských komunit. Pojem integrace se jinak v českém prostředí objevuje pouze v souvislostech s integrací cizinců nebo azylantů. O potřebách integračních opatření vůči jiným etablovaným menšinám (německé, polské, řecké či slovenské) se právem nepociťuje absence veřejné diskuse a nikdo, nejméně pak příslušníci těchto menšin, takovou potřebu necítuje. [6]

2.2 Integrační praxe

"Integrační praxí" zaměřenou na romskou populaci je v České republice rozuměn soubor opatření veřejné správy, od jejichž uplatnění je očekáváno "začlenění" Romů do společnosti. Snahy o dosažení takto deklarovaného cíle lze datovat již od konce druhé světové války a je pro ně typické, že opatření byla přijímána ústředními orgány státní správy a realizová-

na nejnižšími složkami administrativy. Současné integrační programy, kombinující finanční podporu kulturních činností, které lze směle označit za státem dotovanou produkci folklóru, a programy sociální pomoci, hýčkáající vizi "Romové pomáhají Romům", mají tímto spíše dle názoru většinové populace za následek stav spějící k systému trvale udržitelného vyloučení, neboť vytvářejí placenou (tedy profesionální) vrstvu pomáhajících profesí či úřednického koordinování a poradenství, jehož hlavní kvalifikací je přináležení k etnicitě cílové skupiny. Tímto se však "integrace" dostává do začarovaného kruhu nikdy nekončícího procesu, v kterém si "integrovaná" vrstva Romů vytváří monopol na "integrování" jiných Romů. Vládní zadání plnohodnotně integrovat je reflektováno v celé šíři programů veřejné správy, z nichž nejznámější je podpora romských festivalů, stipendia romským studentům, "romská" terénní sociální práce a zakázky "romským" podnikatelským subjektům. [7]

A právě tyto aktivity vedou k nevráživosti majoritní společnosti vůči Romům. Ti pak mají pocit, že doplácí na onu „pozitivní“ diskriminaci, že je Romům dáváno na jejich úkor.

Zvyšující se důležitost Romů jako předmětu politiky je částečně výsledkem kvantitativní změny, zejména pak dramatického nárůstu velikosti romských populací v mnoha státech, a tím i kontinentální (a globální) romské populace, která se od konce druhé světové války zvětšila téměř pětkrát. Tento kvantitativní nárůst pochopitelně ovlivnil (zejména pak v bývalých socialistických státech) kvalitu vztahů mezi státem a Romy, které by se daly stručně vyjádřit tak, že za účelem zajištění výhod plynoucích z modernizace došlo k nebývalé závislosti většiny Romů na veřejných a dalších institucích. Ještě důležitější kvalitativní změnou byl ovšem zrod explicitních romských politických aktivit. Zrození veřejné romské politické aktivity znamená, že politické aktivity zaměřené na Romy se nyní musí - v bezpříkladné míře - odehrávat na veřejnosti, a stávají se tak předmětem pozornosti a kritické analýzy stejně jako každý jiný subjekt veřejné diskuze. [8]

2.3 Pozitivní diskriminace

Evropské politické aktivity zaměřené na Romy jsou relativně novým fenoménem. Před rokem 1990 se evropské úřady o Cikány zajímaly jen velmi málo. Od roku 1990 doznala míra aktivit nejen u nás, ale i v celé Evropě značného nárůstu. Je ovšem otázkou, jestli je tento trend správný či nesprávný.

Proč stejný přístup pomoci a zájmu není věnován například vietnamské menšině, jejíž počet v zahajovacích výkazech stoupá. Proč se teoretičtí odborníci nezabývají rozdíly mezi

vietnamštinou a češtinou, rozdílným způsobem mluvy doma – v rodině a ve škole u této menšiny. Je to možná hlasitostí projevu těchto menšin při prosazování svých požadavků, nebo je to otázka předvolebních aktivit. Když někdo začne měřit stejným metrem romskému etniku jako majoritní většině v požadavcích na zodpovědné plnění úkolů vůči státu a budoucím generacím, dostává se do konfliktu s politickou menšinou, která toto etnikum omlouvá. Přístup ke vzdělávání by měl být u všech vzdělávaných etnických skupin stejný. Možnosti jsou nastaveny jednotně od mateřských škol až po studium školy vysoké. Nemělo by se tedy jedné skupině ulevovat, a to ani v přístupu, ekonomickém zajištění – omlouvat, proč nedosahují takových či onakých výsledků a proč jsou zařazováni tam či tam, jak se o to snažíme v současné době právě u romského etnika. Pokud budeme i nadále tuto etnickou skupinu omlouvat, ulehčovat jí cestu školním vzděláním, nepřivedeme ji ani na vyšší úroveň po stránce vzdělání a ani k větší zodpovědnosti v přístupu k práci. [9]

3 VÝCHOVA K TOLERANCI

RVP ZV obsahuje průřezové téma multikulturní výchova, která má vést ke smyslu pro spravedlnost, solidaritu a toleranci. U menšinového etnika rozvíjí jeho kulturní specifika. [10] Multikulturní výchova ve školách je asi jedna z mála šancí, jak vychovávat naše děti k toleranci vůči názorům jiných lidí, vůči jiné barvě pleti, jinému náboženství, jinému cítění, jiným zvyklostem a návykům s cílem být tolerantní a chápavý vůči všem ostatním. Je to také jedna z mála šancí, jak přispět k pozitivnímu nazírání romských rodičů na školu.

Chceme-li vychovávat děti a mládež k toleranci, znamená to, že si přejeme ovlivňovat jejich postoje. Postoj jedince k určité osobě, předmětu, situaci bývá definován jako predispozice zřetelně vůči této osobě, předmětu, situaci jednat, vnímat, myslit a cítit. Existuje tedy kognitivní, emotivní a konativní sloka postoje. Působit na změnu postoje pak vyžaduje působit na všechny tyto sloky, neomezovat se pouze na některé z nich. [11]

3.1 Rovné šance pro každého

Hlavní zásadou vzdělání je rovný přístup každého státního občana České republiky ke vzdělávání bez jakékoliv diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana. Pokud tyto podmínky nebude naše společnost akceptovat, ze začarovaného kruhu sociálního vyloučení některých skupin obyvatel se nedostaneme. [12]

3.2 Návrh postupu při výchově k rasové snášenlivosti

Je potřeba vést dospívající k ujasnění vlastních postojů vůči jiným národnostem a rasám. Podpořit pozitivní postoje, porozumět negativním, nezůstat však u konstatování, ale jít dál, hledat kořeny negativního postoje - často to bývá strach, negativní zkušenost, strach z kriminality určité kultury. Existuje-li něco jak negativní společenský jev, nelze to vyvracet, ale je potřeba zdůrazňovat, že jedinci nerepresentují celé etnikum. Často bývá příčinou negativního postoje špatná osobní zkušenost, spíše se mnohdy jedná o xenofobii než o skutečný rasismus. Důležité je informovat o etniku, které mládež nejvíce zajímá nebo ke kterému má nejproblematictější vztah. Zajímavým krokem určitě je uspořádat sérii besed, přiblížit v nich etnikum, vést k porozumění. [12]

4 DŮLEŽITOST PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Aby se každý člověk vyvíjel zdravě, bez citového deficitu, potřebuje emočně bohaté a citlivé zacházení v příjemné a radostné atmosféře. Prostřednictvím hry se děti učí poznávat svět. Pouze v bezpečné a vlídné atmosféře může dítě přirozeně rozvíjet svoje schopnosti a dovednosti. Pokud tomu ale tak není, je třeba zvolit vhodnou kompenzaci.

4.1 Děti nemají rovné šance

V České republice jsou výsledky vzdělávání žáků silně závislé na jejich rodinném zázemí. V praxi to znamená, že pokud má dítě motivované rodiče a dobré rodinné zázemí, má daleko větší šance získat dobré vzdělání než dítě, které je stejně nadané, ale rodinné podpory se mu nedostává. Na této situaci se významně podílí struktura systému, která umožňuje vzdělaným, informovaným a motivovaným rodičům volit pro své děti v útlém věku výběrové třídy (i v rámci systému státního školství). Český vzdělávací systém charakterizuje obecně malá motivační úloha školy - dítě, které si motivaci nepřináší z domova, ji ve škole zpravidla nezíská. Ne každá škola vnímá jako primární cíl pomoci každému dítěti maximálně rozvíjet jeho potenciál a kompenzovat tak znevýhodnění způsobená nepříznivým sociálním zázemím. Jsou stále školy, kde je důležitější, s čím žák do školy přijde, než co ve škole získá. [13]

4.2 Sociální znevýhodnění hraje roli

V České republice bývá pojem znevýhodnění ve vzdělávání ztotožňován s představou žáků fyzicky či mentálně postižených a žáků romských, případně cizinců. Znevýhodnění není eufemismem pro postižení, a také že v českých školách zůstává nepovšimnuta řada dětí, které nepatří ani do jedné z výše uvedených skupin a které přesto potřebují větší pozornost ze strany školy a učitelů. Typicky se jedná o děti rodičů, kteří nemohou dětem pomoci se školní prací, nerozpoznají nadání svých dětí, neorientují se ve vzdělávacím systému, nepřikládají vzdělání patřičný důraz, nechťejí nebo nemohou investovat do volnočasových aktivit a podobně. Je zásadní, aby většina opatření byla koncipována tak, aby pomáhala všem dětem. Přístup k obohacenému, k učení podněcujícímu a inspirujícímu prostředí v předškolním věku je naprosto zásadním předpokladem úspěšnosti ve škole a v životě. [13]

4.3 Mateřská škola může zasuplovat rodinu

Nejjednodušší a velmi účinnou formou odstraňování znevýhodnění je co nejdříve docházka dítěte do mateřské školy. Důvodů, proč sociálně znevýhodněné rodiny nepošílají své děti

do mateřské školy, je hned několik: rodiče neznají význam předškolního vzdělávání, nevědí, co jejich dětem může předškolní vzdělávání dát a považují tedy za předčasné a zbytečné svěřit dítě ještě před nástupem do školy nějaké instituci. Děti vyrůstají v širších rodinných vazbách a vždy se najde někdo, kdo se o dítě v dopoledních hodinách postará, pro rodinu je docházka spojena s povinnostmi, kterým není schopna a ochotna dostát. Děti v mateřské škole získají nejen znalosti, ale především sociální dovednosti, v neposlední řadě pak získávají určitý řád a denní rytmus. Pokud se děti dostanou do kolektivu vrstevníků až v první třídě, jejich fixovanost na rodinu a nedostatek pochopení pro školní řád na straně jedné a nedostatečná připravenost školy na komunikaci s nimi a s jejich rodiči na straně druhé často stojí za vysokou absencí prvňáčků a jejich špatnou adaptací na školní prostředí. [13]

Ve spolupráci s romskými politickými institucemi a občanskými subjekty je třeba zvýšit počet romských dětí pravidelně docházejících do mateřské školy, a to alespoň dva roky před začátkem školní docházky. [14]

Pokud srovnáme romské a neromské dítě, Romové u svých dětí příliš nerozvíjejí jejich rozumové a manuální schopnosti a dovednosti. Je velice málo pravděpodobné, že by romské dítě umělo v předškolním věku počítat, znalo písmenka, básničky, mělo doma obrázkové knížky, malovalo barvami a rozvíjelo se jako ostatní děti navštěvující předškolní zařízení. [15]

4.4 Holešovští Romové do školky nechodí

Jak mi potvrdily ředitelky všech tří holešovských mateřských škol – Lenka Pacíková, Bc. Alena Kotoučková a Jaroslava Turoňová - romské děti předškolní zařízení navštěvují jen velmi sporadicky. Pokud rodiče dítě do mateřinky přihlásí, velmi často chybí. *„Vzhledem k tomu, že jsou školky momentálně přeplněné, tak at' neblokujeme zbytečně místo dítěti, které by do předškolního zařízení chodilo, tak romské dítě nezapišeme, ale kdykoliv do školky může přijít. Máme totiž velmi špatné zkušenosti s docházkou Romů. Je celkem běžné, že jsou ve školce týden a pak o nich několik měsíců nemáme žádné zprávy. Již přes rok funguje ve městě terénní sociální služba, a byť se pracovnice snaží děti vodit do školky, tak se nedaří. Rodiče jim to prý dokonce zakazují, protože ve školce se musí poslouchat a jejich dítě přece může dělat, co chce,“* tolik slova jedné z ředitelek, Aleny Kotoučkové.

5 VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ

V podstatě dlouhodobě jedinou šancí, aby v budoucnosti dnešní romské děti uspěly na trhu práce, je vzdělání. Je pravda, že trh práce je do značné míry diskriminační. Mám zkušenost, že mnohem důležitější je, když Rom řekne, z jaké lokality pochází, než jaké má schopnosti. V případě Holešova, když Rom bydlel v nechvalně proslulé Školní ulici a dnes bydlí v montovaných „čunkobytech“ na Bořenovské, je diskriminace mnohem silnější.

Vzdělávání je významným procesem humanizace celé společnosti. Je procesem, při kterém dochází k získávání vědomostí, schopností, dovedností, ale také k utváření mravních a estetických hodnot a postojů k ostatním lidem bez ohledu na jejich původ. Vzdělávání je tedy i hlavním nástrojem integrace a uplatnění jedince v multikulturní společnosti. Jakou roli může hrát vzdělávání z hlediska vztahu majoritní společnosti vůči Romům, kteří jsou tradiční a také jednou z nejpočetnějších minorit v České republice? [16]

5.1 Historie vzdělávání romských dětí

Při řešení této problematiky se chtít nechtít musíme podívat do historie romské menšiny. Děti a především pak jejich rodiče školu přijímali odpradáвна s velkou dávkou nedůvěry. Vzdělání jim totiž bylo málo platné v romské osadě a ještě méně pak na kočovném voze. Takže, pokud to jen šlo, Romové nechávali děti doma a neposílali je do školy. Dalším problémem školní docházky z mého pohledu i pohledu odborníků bylo jednoznačně kočovnictví, což také umožňovalo romským dětem spíše školu zanedbávat. V holešovských školách je velkým problémem absence romských dětí, které rodiče bezdůvodně omlouvají. Nahrává jim v tom i fakt, že na základní škole nemusí psát omluvenky lékař, ale stačí pouze omluva rodiče. Nechci nikoho napadat, ale holešovským romským rodičům v tomto konání hodně nahrává jedna místní pediatrička, která romským dětem dle potřeby tyto omluvenky píše. A to ať už ze strachu či z úplně jiných důvodů.

Vzdělání nepatřilo v romském životě k základním a prioritním otázkám. Přesto se však našli i rodiče, kteří se čas od času přišli do školy zeptat na své děti a dokonce se s učiteli radili, co s jejich dětmi po ukončení jejich školních povinností. [17]

Jediným řešením je kvalitní vzdělání. Vzdělávání romských dětí na českých školách je třeba vnímat jako řešení, které může do jisté míry ovlivnit soužití romské minority s majoritní společností. Pokud se pokusíme o řešení plnohodnotného vzdělávání romských dětí, otevřeme jim cestu k multikulturalizaci celé společnosti. [18]

5.2 Projekty podporující vzdělávání Romů

Vzdělávací projekty pro romskou minoritu. Takový nesmysl, vždyť Romové se nechtějí vzdělávat, nechtějí pracovat, jsou přece jiní a sem k nám vůbec nepatří, uslyšíte od velké většiny majoritní společnosti v České republice. Stejně reagovala většina Američanů před čtyřiceti lety, když přišla řeč na černošskou komunitu. Ovšem po nějaké době osvěty vládních i nevládních organizací si celá společnost, tedy každý její občan uvědomil, že tito lidé, odlišující se barvou pleti, etnickým původem, kulturními návyky a vnímáním, neodejdou, ale budou tu zkrátka už napořád. To bylo první stadium – akceptování trvalé přítomnosti „problematických“ menšin. Druhé stadium nastalo tehdy, když si občané většinové společnosti uvědomili, že investice do projektů na podporu vzdělávání a integraci menšin je v zájmu jejich vlastní bezpečnosti a prosperity. [19]

A jak se říká – příklady táhnou, takže by to v naší republice chtělo víc Klár Samkových, Patriků Bangů či Radoslavů Bangů, na které je romská komunita v Česku velice pyšná.

5.3 Romští rodiče a jejich vztah ke škole

Každý milující rodič chce pro své dítě to nejlepší, ale ne vždy k tomu volí ty nejlepší prostředky. Zdá se, že je to i problém romské populace.

Typickým jevem, kterému učitelé, kteří neznají prostředí romských rodin, nerozumějí, je postavení romských dívek. Pokud je v rodině více starších dětí, zvláštní postavení má nejstarší dcera (nejstarší sestra). Na tu přechází část péče o všechny mladší sourozence. Tento jev pozorujeme i ve školách, kdy se romská děvčata ve věku 12 a více let starají o mladší sourozence umístěné v nižších třídách. I samotní učitelé se často obracejí s výchovnými problémy právě na nejstarší dívku v rodině. Tato děvčata fungují jako „náhradní matky“, mají povinnosti jako matky a proto se často i chovají jako dospělí. Dokáží se postarat o domácnost, uklidit, nakoupit, uvařit jednoduchá jídla. Není pak divu, že s tím mnohdy souvisí jejich nezájem o výuku, nepřipravenost na vyučování, náladovost. Zvláštní postavení nejstarších dcer v rodině, mnoho povinností a úkolů zpravidla vede k vyčerpání a únavě. [20]

Romové chápou školu jako "bílou", víceméně represivní instituci. Mají k ní a priori nedůvěru, a ta se přirozeně přenáší na dítě. Tuto nedůvěru je potřeba prolomit nebo aspoň oslabit. Bez podpory rodičů nemá učitel romských dětí valnou naději na úspěch. Diskriminace při přijímání do práce je tak silná, že pro Romy stejně obvykle zbývají jen místa kopáčů a

uklízeček. A k životu "na podpoře", na který si mladí rychle zvykají, není vzdělání potřebné. Proto dítě často vynechá školu z malicherných důvodů, např. prostě proto, že se mu nechce. Ve vzdělání svých dětí vidí Romové dokonce nebezpečí: mohlo by jim děti odcizit. Proto se často spokojují s tím, že děti absolvují několik ročníků základní či zvláštní školy. Důsledkem je vysoká absence zaviněná malou snahou rodičů o pravidelnost školní docházky, nedostatek péče o domácí přípravu a minimální spolupráce se školou. Jde o budování vztahu mezi školou a celou místní romskou komunitou. Již při zápisu je třeba věnovat romským rodičům vlídnou, trpělivou, ujišťující pozornost a poté udržovat kontakt po celou dobu školní docházky dítěte. Komunikace má být především pozitivní. Pochválíme na projevech dítěte vše, co pochválit lze. Oceníme snahu rodičů, uznáme jejich těžkosti. Nezbytné výtky sdělíme věcně a šetrně, ne karatelsky. Jednáme vstřícně hlavně s matkami, kterým je výchova dětí bližší a jež jsou v tradiční romské rodině silně podřízeny mužům a jsou tedy našimi potenciálními spojenci. [21]

5.4 Vzdělávací předpoklady romských dětí

Zdrojem bohatství všech zemí jsou lidé a jejich vzdělání. Základní, střední a vysoké školy musí být otevřené všem bez rozdílu. Příslušný stupeň vzdělání by měl být dostupný každému podle jeho mentální schopnosti a ne čehokoliv jiného.

Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou a papírem. Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, kvízi, stavebnice. Pro psychology zjišťující školní zralost je velkým problémem, jakou metodiku zvolit. Ve všech běžných testech, včetně testů inteligence, vycházejí romské děti v průměru podstatně hůře, nelze proto použít norem určených pro neromské děti. Pro školní výuku je nejdůležitější obecná inteligence, celková chápavost. Ta ovšem není vrozená, vrozené jsou předpoklady k jejímu rozvoji. Romské děti jsou často od malička stimulovány jinak než neromské, jejich inteligence se proto rozvine jiným směrem, méně užitečným pro školní výuku našeho typu. Dobře známým problémem romských dětí v české škole je jazyková bariéra. Často rozumějí špatně česky, ale ještě hůře romsky, přičemž dobrou češtinu neslyší v rodině ani během školní docházky, čímž jejich handicap často ještě narůstá. Slabý školní prospěch mnoha romských dětí lze zčásti vysvětlit nejen nedostatečnými schopnostmi, nýbrž - podle tzv. teorie rezistence - přímo odporem k tomu typu vzdělání, jež předává naše škola a jež je v romské komunitě málo ceněno vzhledem k tomu, že většina této komunity patří k nejniž-

ší sociální vrstvě, ta cení jiné znalosti, dovednosti i postoje než střední a vyšší třídy, jimž je naše škola přizpůsobena. Další dimenzi rezistence tvoří ovšem romská etnická specifika. Nesporné se zdá vynikající nadání romských dětí pro hudbu a tanec. Romské děti bývají živější, temperamentnější, hůře se ukáznoují, vykřikují, atd. Také se hůře soustředí: mívají slabou úmyslnou pozornost. Stejně jako u rodičů, i u dětí, rozhoduje důvěra, kterou lze získat především vytvořením takového prostředí, v němž má dítě pocit bezpečí. Romská rodina od dětí nežadá, aby se samostatně rozhodovaly, dokonce si to nepřeje. V dětech se nerozvíjí vědomí individuální odpovědnosti za sebe sama, za svůj vlastní život, které je nosným principem evropské kultury. Úvaha o předpokladech romských dětí pro to, aby obstály v české škole, nás vede k obecnějším otázkám: jaké školní vzdělání by Romům lépe vyhovovalo? Může se česká škola přizpůsobit jejich potřebám? Mnoho lze udělat pro překonání handicapu, s nímž romské děti do školy přicházejí. Vyžaduje to ovšem lepší speciální kvalifikaci pedagogů, pro něž to také znamená práci navíc, a tu je třeba zaplatit. S mnohými romskými dětmi je například nutné pracovat v menších skupinách, než je běžná školní třída. [22]

6 ŠKOLNÍ KARIÉRA ROMSKÉHO DÍTĚTE

Řada malých Romů vůbec nenastoupí do základní školy, nýbrž jde rovnou do zvláštní školy. Důvodem je buď to, že pro základní školu "nedozrály" ani po odložení školní docházky, nebo to, že se jejich rodiče pro své děti sami energicky domáhají zvláštní školy. To není výjimkou. Romská komunita dobře ví, že se její děti na zvláštní škole většinou lépe cítí, protože tam jsou bez větší námahy úspěšné, mívají tam početní převahu., vynikají nad gádžovskými dětmi a vyjdou z devátého ročníku, což jim usnadní vstup do učebního oboru. Úspěšný absolvent zvláštní školy dnes ostatně většinou vzděláním převyšuje své rodiče. V prvních ročnících základní školy bývají romské děti vůči učitelům milé až přítulné, poddajné a ochotné, rády se učí. Přibližně v pátém ročníku však často dochází ke zlomu, který učitelé někdy nazývají "volání krve": zhorší se prospěch, dítě začne být vzpurné, ztrácí zájem o školu. Zčásti to lze vysvětlit časně nastupující pubertou, určitou roli může hrát i to, že se zvýrazňují typicky romské fyzické rysy, jimiž je dítě vzhledem k převažující protiromské averzi stigmatizováno. Ještě důležitější patrně je, že v romské komunitě je dítě dříve přibíráno k činnostem dospělých, což kontrastuje s žákovskou rolí ve škole. Kromě toho je látka probíraná ve vyšších ročnících jednak náročnější na domácí přípravu, jednak vnímána z hlediska romské komunity jako zbytečná. Poslední léta ve škole jsou pak někdy pro romské děti i pro jejich učitele skutečnou trýzní: svými neúspěchy frustrování a ponižování Romové opakují ročníky, nudí se, chovají se výbojně k učitelům a často agresivně ke spolužákům. Ze školy si odnášejí romské děti za popsaného stavu komplex méněcennosti a nenávisť. [23]

6.1 Jiný start do života

Jaký je romský žák? Především žák, který potřebuje stejnou a kvalitní vzdělávací péči jako žák majoritní. Do školy nám přichází většinou z rodinného prostředí, a to bez přípravy na vstup do první třídy, což je jeho první handicap. Druhý handicap je jeho sociální prostředí, ze kterého k nám přichází. Startovací čára romského žáka je hluboko pod čarou žáka z běžné rodiny „gádžů“. Romská rodina své děti opečovává, dítě nic nemusí, hraje si, kdy chce, a jí také, jak chce. Zde se nejedná o špatnou výchovu, ale o jinou kulturu a o tomhle psát by bylo na další kapitoly. Majoritní děti, které přicházejí do prvních tříd základní školy, jsou na školu připravené z mateřských škol, a to většinou od tří let věku dítěte. Mají rozvinutou motoriku jemnou, hrubou, jsou vybaveny jazykově, zvládají pojmy matematických představ, umí držet tužku a vybarvovat pastelkami, jsou většinou zcela samostatné a

nemají problémy se sociální adaptací. Pokud něco neladí, rodiče okamžitě začnou docházet na příslušné terapie a snaží se problémy odstranit. Domácí úkoly dělají s dětmi, a i když si naříkají, tak s nimi dělají další přípravu. Je to jednoduché: uznávají jiné hodnoty, dávají přednost vzdělání a nemají rasový handicap, jsou z majoritní společnosti. Romský žák do mateřské školy. Přichází totiž z úplně jiného kulturně-sociálního prostředí, ne-li z prostředí sociálně znevýhodněného. I v tomto případě se rodina o své dítě stará podle svých nejlepších představ. Své děti velmi miluje a snaží se jim dopřát to nejlepší. Proč by ho odmalička zatěžovala nějakým učením? Děcko spinká, jak dlouho chce, nají se také, kdy chce, a vlastně všemu se nechává volný průběh. Dále nesmíme zapomínat, že většina romských rodičů má pouze základní vzdělání a někdy ani to nemá dokončené. Proto ale není potřeba odsuzovat děti, že jsou na nízkém intelektuálním stupni. Copak dítě může za své rodiče? Každý jistě ví, že rodina má svá specifika a styl výchovy. Romské děti za styl života a kulturu svých rodičů nemohou. A proto není na místě používat výrazů, že romští žáci jsou méně inteligentní. Romští žáci mají „akorát“ skluz tří až čtyř let vývoje před nástupem do školy. To, co již znají běžní prvňáci (matematické pojmy: před, za, nad, pod...; pravolevá orientace; grafomotorika; vybarvování omalovánek aj.), s tím se romští žáci teprve seznamují v prvních třídách. Dalším velkým problémem je jazyková bariéra. Žák nám vlastně nerozumí, co po něm chceme. Doma se mluví jiným jazykem. Co by bylo třeba? Zajistit docházku romských dětí do mateřských škol minimálně od čtyř let a od pěti povinnou. V této otázce je problémů mnoho a je skutečně co řešit a nad čím se zamýšlet. Akorát je důležité, aby nebylo pozdě. [24]

6.2 Je běžná základní škola šancí pro Romy?

Ze všech tří holešovských základních škol mají se vzděláváním romských dětí největší zkušenosti na té nejmladší - 3. Základní škole. Některé postřehy z času stráveného na této škole bych si dovolila promítnout i do své bakalářské práce. Všichni učitelé mi o malých Romech říkali, že jsou to v rámci možností bezproblémové děti (musíme si samozřejmě uvědomit, že po příchodu do první třídy mají někteří díky svému rodinnému zázemí problémy s českým jazykem, hygienou i sociálním chováním, ale na to jsou učitelé zdejší školy připraveni), ovšem s nástupem puberty se tato situace prudce mění. S do této doby bezproblémovými dětmi se jen velmi těžko domlouvá. Učitelky na prvním stupni se všechny do jedné shodují, že naopak díky tomu, že tyto děti jsou ve většině případů ze sociálně slabých rodin, které nekladou takový důraz na mimoškolní aktivity a rozvíjení talentů dětí v kroužcích volnočasových středisek, tak jsou daleko vděčnější za jakoukoliv pozornost a

zábavnou volnočasovou činnost navíc. Nicméně naprosto všechny si stěžovaly na docházku, nebo spíš nedocházku, malých Romů do školy.

Podle studie společnosti GAC až 16 procent romských dětí vycházejících z devátých tříd základních škol poblíž sociálně vyloučených lokalit ve vzdělávání nepokračuje. Častěji než jejich vrstevníci směřují romské děti na obory s výučním listem, které řada z nich nedokončí. Jen 14 procent z nich přechází na maturitní obory, kam naopak míří většina z ostatních žáků. Méně než dvě procenta se jich hlásí na gymnázia. Celkem jde studovat na gymnázia jen minimální počet romských dětí, z každé tisícovky se jich dopravuje na víceletá gymnázia šest, na čtyřletá dvě. I ostatní žáci ze škol u sociálně slabých lokalit se na gymnázia a obory s maturitou hlásí méně, než činí celorepublikový průměr. Analýza podle autorů výzkumu potvrdila výsledky letos zveřejněné mezinárodní studie, podle nichž se Česká republika řadí k zemím, kde mají žáci s podobným zázemím tendence koncentrovat se ve stejných školách. Pro účely studie společnost shromáždila údaje ze čtrnácti základních škol v blízkosti sociálně vyloučených lokalit za posledních pět školních let. [25]

6.3 Proč romské děti často končí v praktických školách?

Otázku, proč končí většina romských dětí v praktických, dřívějších zvláštních, školách není snadné rozkódovat. Co odborník, to názor. Jedni viní učitele, další rodiny těchto dětí a někteří celý systém. V Holešově je jednoznačným viníkem rodina, která dává přednost praktické škole, protože tam nejsou na jejich děti kladeny takové nároky. V Holešově mělo toto řešení pro romské rodiny ještě jednu výhodu. Většina zdejších Romů až do září roku 2010 obývala sociální byty ve Školní ulici, která s praktickou školou sousedila.

Velké procento romských žáků je diagnostikováno jako zdravotně postižení. Do této kategorie dle školského zákona patří i mentální retardace, která bývá nejčastěji ve své lehké formě u romských žáků diagnostikována. [26]

6.4 Důležitost včasné intervence

Stát by mohl ušetřit několik miliard korun, pokud by odstranil diskriminaci romských žáků. Shodli se na tom zástupci iniciativy Společně do školy. Ekonomické ztráty vyčíslila světová banka na 16 miliard korun ročně. Vycházela přitom z odhadu sociálně vyloučených Romů, který je navíc podhodnocený. Koalice Společně do školy také vyzvala současnou vládu, aby problematiku romského vyloučení zmínila i ve svém programovém prohlášení. [27]

7 ROMSKÝ ŽÁK

Není to tak dávno, co došlo k malé změně. Zvláštní školy se nově jmenují praktické. Pomocná škola je zase základní školou speciální. [28] Vyhláška o vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, řadí mezi typy škol i základní školu praktickou. [29]

Jediné výraznější pozitivum, které se v rámci této kosmetické proměny zvláštních škol na základní školy se speciálním druhem přívlasků dá s jistým úsměvem zaznamenat, je fakt, že žák opouštějící v deváté třídě tuto instituci nebude už předem označen za dítě ze „zvlášťky“, ale bude mít na svém vysvědčení slovo „základní škola“. Bohužel ovšem bez nabytých vědomostí. [30]

Praktická škola je pokračovatelkou zvláštních a pomocných škol, nebo je určena žákům, kteří absolvovali základní školu s velmi špatným prospěchem. Minimální počet dětí ve třídě je šest. Učitel díky tomu může volit individuálnější přístup k jednotlivcům. V praktické škole mají technické a především pak pěstitelské práce, které z běžných škol postupně mizí a jsou nahrazovány výukou informačních technologií a jazyků. Takže další rozdíl je nasnadě - klade se zde větší důraz na zručnost žáků a praktické vzdělávání. Z mého pozorování i odpovědí učitelů docházím k závěru, že na praktické škole v Holešově nejsou extrémní problémy s chováním žáků. Učitelé dokonce potvrdili, že se s propracovanou šikou v pravém slova smyslu se na škole nezabývají. Spíše řeší různé pošťuchování.

7.1 Jak se dítě dostane do praktické školy

Další dotaz v případě praktických škol mne napadá v zápětí. Kdo rozhodl o těchto dětech, že budou chodit do praktické školy, a ne do tzv. normální? Byla jsem ujištěna, že se tak rozhodně nestane rychle a snadno. „*Je k tomu potřeba správné řízení, psychologické vyšetření, speciálně pedagogické vyšetření a souhlasit musí také zákonní zástupci dítěte,*“ potvrdila mi úřednice na sociálním odboru. Z vlastní zkušenosti potvrzuji, že většina romských rodičů s tímto rozhodnutím souhlasí, protože je to pro ně mnohem pohodlnější a nemusí se s dítětem učit. A nejen to, rodiny bývají většinou iniciátory tohoto řešení.

Jak jsem se z rozhovorů s učitelkami praktické školy dozvěděla, osnovy praktických škol jsou pozměněny, aby je zvládaly i děti nejen s poruchami chování, ale i s lehkým mentálním postižením. Je škoda, že mnohé romské děti byly do těchto školských zařízení přearovány hned na začátku školního roku v prvních ročnících, jakmile učitelé zjistili počáteč-

ní drobné neúspěchy většinou ovlivněné pokulhávající znalostí českého jazyka nebo, a to je v Holešově častější případ, rodiče obtěžovala školní příprava se svými dětmi. Z dob mé základní školní docházky si vybavuji pouze jednu jedinou Romku na celé základní škole, ostatní byli žáky tehdejší zvláštní školy. Tenkrát bylo umístění romského žáka do zvláštní školy nejčastější alternativou, kterou učitelé volili. Pro samotného žáka je pak vzdělávání na základní škole praktické tou nejsnažší cestou.

7.2 Když nemá dítě zájem o školu

Učitelé si po staletí kladou pořád dokola jednu a tu samou otázku, jak v žácích podnítit zájem o školu. Pro pedagoga na kterékoliv škole je snad nejhorší nezáměr žáka o učení. A zvláště pak pro učitele škol praktických. Není tajemstvím, že takoví žáci se rekrutují z rozvrácených rodin a vůbec z prostředí, které je nenaučilo elementární zodpovědnosti. A takové bohužel často romské rodiny jsou.

Svět romského dítěte je jiný než svět českých dětí. Pro romskou rodinu je typický velký počet dětí, ale i skutečnost, že tradiční je společné soužití široké vícegenerační rodiny. Romské dítě tak vyrůstá mezi větším počtem sourozenců, bratranců a sestřenic. Domácnost je zpravidla tvořena rodiči a prarodiči, ale i strýci a tetami a jejich dětmi, kteří jsou někdy tak příbuzensky vzdálení, že český jazyk pro takový stupeň příbuznosti ani nemá výrazy. Všechny tyto příbuzné dítě vnímá jako blízké příbuzné. [31]

Čím větší je nezaměstnanost Romů, horší jejich bytová situace a vyšší počet romských dětí chodících do praktických, dříve zvláštních škol, tím hůř se k sociálně vyloučeným rodinám stát chová. To alespoň tvrdí patnáctka nevládních organizací sdružených do koalice Společně do školy. Ministerstvo například neposlalo do legislativní rady vlády vyhlášky, které měly dát do souladu štrasburský verdikt s praxí, například zakázat, aby se děti bez mentálního postižení učily podle programů pro žáky s tímto handicapem. Vymezovaly i to, jak by měl vypadat informovaný souhlas rodičů, který umožňuje přeřazení dítěte do praktické školy. [32]

7.3 Romové kladou důraz na jiný typ vzdělání

Někdy jsou si naše kultury na hony vzdálené. A to nejen ve vztahu ke vzdělávání. U Romů jde převážně o vzdělání „romipen“, tedy v romské kultuře, etice, jazyce a romských profesích. Tradiční romská rodina usilovala o to, aby si potomek vypěstoval úctu k rodičům a starším rodinným příslušníkům, což přispívalo k harmonickému soužití v rodině. [33]

8 INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

V dnešní době je velmi populárním termínem inkluze. Ale co to znamená? A je tento typ vzdělávání šancí na vyřešení problematiky vzdělávání romských dětí? Inkluzivní škola přijímá všechny děti bez ohledu na jejich sociální situaci, vyznání, rodinnou konstelaci, postižení, rasu, příslušnost k menšině a vzdělává je individuálně podle jejich potřeb. Existence různorodosti je přitom vnímána jako obohacení a přínos pro majoritu. [34]

Inkluzivní, možná v češtině libozvučněji a srozumitelněji řečeno společné vzdělávání, má své principy, které ho odlišují od vzdělávání dětí se znevýhodněním v běžných školách formou integrace. Předmětem snahy zúčastněných není pouze umístění znevýhodněného dítěte do běžné školy, ale spíše přizpůsobení školy potřebám dítěte. Důraz je kladen na kvalitu vzdělávání a zdůrazňuje prospěch pro obě strany. Společné vzdělávání je založeno na přesvědčení, že všichni žáci mají právo být vzdělávání ve skupinách se svými vrstevníky a mohou mít anebo mají prospěch se vzděláváním ve školách v místě bydliště. Učitelé, rodiče i další zainteresovaní, spolupracují a mají k dispozici dostatečné a odpovídající zdroje, které zohledňují potřeby začleněného žáka. [34]

8.1 Inkluze znamená změnu

Inkluze (z latinského *inclusio*) znamená zahrnutí nebo přijetí do nějakého celku. Odtud *inclusive* – včetně, zahrnujíc v to, počítajíc v to. Inkluzivní – zahrnující. Tolik encyklopedie. O inkluzi ve vzdělávání se začalo hovořit zejména v souvislosti se vzděláváním romských dětí. Inkluzivní vzdělávání by mělo zajistit právo na vzdělávání všech dětí bez ohledu na jejich individuální potřeby. Jenomže kromě termínu inkluze je tu i termín integrace. A současné začleňování romských žáků do běžných základních škol má zatím spíše charakter integrace než inkluze. Není se co divit. Ke skutečné inkluzi, tedy k poskytnutí co nejlepší úrovně vzdělání všem dětem nezávisle na podobě jejich specifických potřeb, totiž v našich školách chybějí podmínky. A tak se není co divit, že školy se těmto snahám brání. Jestliže chce ministerstvo hovořit o inkluzivním vzdělávání, musí nejprve vytvořit takové vzdělávací, materiální a personální podmínky v běžných základních školách, které budou odpovídat potřebám všech žáků. Do té doby to fungovat nebude. Inkluzi nelze nařídit. Inkluzi je třeba pečlivě připravit a především – zaplatit. [35]

8.2 Je inkluzivní vzdělávání šancí pro Romy?

Nakolik jsou školy inkluzivní, nakolik jsou připraveny na to, že se budou moci postarat o děti vyžadující speciální vzdělávací přístupy, vytvářet rovné, stejné šance a podmínky pro vzdělávání dětí s nějakým znevýhodněním. Zdravotním, smyslovým, sociálním... Trend podpory inkluze dětí s hendikepem někdy vyvolává dojem, že speciální školy jsou vlastně přežitek. Je třeba hledat bariéry ve vzdělávacím systému, které brání tomu, aby děti, které by byly schopny vzdělávat se v běžných základních školách, tuto možnost dostaly. Na druhé straně je nutné říci, že existují typy speciálních škol, které děti s určitým znevýhodněním potřebují, jejichž existence je oprávněná. Paušálně říci, že tyto školy nemají smysl, že by měly být zrušeny a všechny děti by měly být inkludované, není možné. Je třeba hledat individuální míru, které dítě inkluzi potřebuje a pro které je vhodná speciální škola. [36]

8.3 Prosazování inkluzivního vzdělávání u Romů

Podle odborníků Ligy lidských práv je současný postup nefunkční. Místo aby ministerstvo školství podporovalo zařazení co nejvíce dětí do základních škol a v rámci inkluzivního přístupu věnovalo každému dítěti individuální péči, volí postup zcela opačný. Preferuje výuku žáků hendikepovaných i dětí bez postižení ve školách, které svou kvalitou absolventy znevýhodňují. Argumentem ministerstva je nepřipravenost běžných základních škol na práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Jestliže ale mohou pedagogové na praktických školách učit žáky podle dvou vzdělávacích programů (praktické a speciální školy), tak to jistě zvládnou i učitelé na běžných základních školách v rámci inkluzivního přístupu. Právníci a pedagogové Ligy lidských práv prosazují inkluzivní vzdělávání všech dětí bez rozdílu. Minulý rok vláda schválila Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV), jehož cílem bylo zvýšit otevřenost českého školství. Plán se zatím nezačal realizovat a kroky současného ministerstva směřují opačným směrem. [37]

Česká republika se od 1. července roku 2010 stala na rok předsednickou zemí Dekády romské inkluze 2005-2015. Jedná se o mezinárodní organizaci, která se dlouhodobě zabývá začleňováním romských spoluobčanů do společnosti. Do akcí, které během svého předsednictví naše země uspořádá, se zapojí také zástupci Ústeckého kraje. Dekáda romské inkluze 2005-2015 sdružuje již 12 evropských států, které se společně aktivně věnují řešení otázky romské integrace. Chtějí svými programy přispět ke zmenšení chudoby a sociálního vyloučení Romů. Organizace zahrnuje jak zástupce státních sektorů, tak i neziskových. [38]

9 JE ŘEŠENÍ V DOHLEDNU?

Cesta z tohoto problému jistě není jednoduchá. Ale jak se již v historii mnohokrát ukázalo, ta nejsnazší cesta není vždy tou nejsprávnější.

9.1 Nástin řešení

Potřebujeme politickou sílu, která by našla odvalu sdělit romským rodičům, že bez jejich spolupráce se nic nezmění. Prostě že mají povinnost starat se o školní docházku svých dětí. MŠMT ČR by mělo ustanovit pracovní skupinu, která se bude skládat z učitelů z praxe a z romských rodičů. Tato skupina povede veřejnou a otevřenou debatu o dané problematice bez obav, že někdo bude označen za rasistu, a následně připraví konkrétní návrhy na řešení problematiky vzdělávání romských žáků. MŠMT ČR provede dotazování ve školách a u učitelů, kteří mají ve vzdělávání romských žáků dobré výsledky, a připraví na tomto základě modelové vzdělávací strategie. Vedoucí činitelé státu si uvědomí, že jde o odbornou záležitost a ne o politické kolbiště, na kterém se sbírají politické body. Zároveň musí akceptovat fakt, že jde o dlouhodobou záležitost, která si vyžaduje řadu konkrétních kroků a ne jen rychlá líbivá prohlášení. Máme nyní dvě cesty. Buď si budeme stále předhazovat „důkazy“ o méněcennosti jedněch a rasismu druhých, nebo budeme problém skutečně řešit, protože řešení možné je. Nicméně mám někdy takový zvláštní pocit, jakoby někomu ta „nevzdělavatelnost“ náramně vyhovovala. [39]

9.2 Příčiny problémů při vzdělávání romských dětí

Romským žákům se nedaří ze stejného důvodu jako mnoha dalším dětem v našich školách – mají totiž rozdílné typy inteligence - jazykovou, hudební, logicko matematickou, prostorovou, tělesně pohybovou, personální inteligenci. Naše základní školství je ale převážně zaměřené na logicko matematickou inteligenci. To způsobuje problémy nejen romským žákům, kteří jsou zaměřeni především na hudební, tělesně pohybovou a personální inteligenci, ale i mnohým žákům majoritní společnosti, kteří se v budoucnu stanou např. schopnými řemeslníky. Pro Romy vzdělání skutečně vysokou hodnotu nemá, takže mnozí rodiče pokračují v tradici a nenutí děti chodit do školy, případně se o jejich školní výsledky nezajímají. A domácí příprava? Proč? Romové často považují školu za nebezpečnou. To zní sice podivně, ale má to svoji logiku. Komunističtí „inženýři lidských duší“ byli totiž po roce 1948 přesvědčeni, že přetvoří romské obyvatelstvo k obrazu svému. Zrušili tradiční způsob života této komunity a zakázali řemesla, kterými se do té doby Romové živili. Na-

bídli jim za to pohodlné bydlení v činžovních domech, vidinu stálého zaměstnání, sociální zabezpečení a dětem povinnou školní docházku. Očekávali nadšení, vděčnost a aktivní zapojení. Romové se tak dostali do situace, která je vzdáleně podobná postavení původních indiánských obyvatel v USA. Problém vzdělávání Romů se z roviny odborné přesunul do roviny politické a právní. Je velkou módou psát články o tom, jak jsou v České republice Romové diskriminováni tím, že byli a jsou nespravedlivě přeřazováni do zvláštních škol. Nikdo ale nebere zřetel na to, že o to přeřazení často žádají sami romští rodiče. [39]

9.3 Romové v číslech

Čas od času proběhnou tiskem zprávy o tom, jak Romové žalují Český stát u evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, že české školství diskriminuje jejich děti tím, že jim neumožňuje vzdělávat se v běžných základních školách. A Romové vyhrávají. Takže vyloženo řečnickým obratem „je něco shnilého ve státě dánském“?

Loňský průzkum ministerstva školství ukázal, že z celkového počtu všech romských dětí jich 26,7 % navštěvuje bývalé zvláštní školy. Ze všech neromských dětí jich do těchto škol chodí jen 2,17 %. Přes 95 % dětí, které absolvovaly "zvláštní" školy, studuje na střední škole bez maturity. [40]

Každé třetí romské dítě nedokončí běžnou základní školu. Šestnáct procent z těch, které se dostanou až do deváté třídy, se pak nehlásí na žádnou střední školu. Ukázala to analýza společnosti GAC sociologa Ivana Gabala. Podle ní se romské děti častěji než jejich vrstevníci hlásí na učňovské obory. Podíl romských dětí, které předčasně opouštějí běžné základní školy, dosahuje téměř 39 procent. Předčasný odchod ze základního vzdělávání je tak u romských dětí osmkrát častější, než činí celostátní průměr. Také učňovský obor jich dokončí pouze polovina. Ještě více se rozevírají pomyslné nůžky u maturitních oborů. Na střední vzdělání s maturitou si troufne pouze 14 procent romských žáků, zatímco u neromských vrstevníků je to téměř polovina. O maturitu více usilují romské dívky. Přihlášku na školu, kde ji mohou získat, si podává 16 procent z nich, u chlapců je to 11 procent. Dvě procenta romských žákyň se hlásí na gymnázium. Na čtyřletá gymnázia odejdou pouze dvě romské děti z tisíce, dalších šest pak na víceletá. Analýza podle autorů výzkumu potvrdila výsledky letos zveřejněné mezinárodní studie, podle nichž se Česko řadí k zemím, kde mají žáci s podobným zázemím tendence koncentrovat se ve stejných školách. [41]

II. PRAKTICKÁ ČÁST

10 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU

Do českých základních škol praktických, dříve zvláštních škol, chodí zbytečně moc romských dětí. To je fakt, s kterým nelze polemizovat. Já se ve své bakalářské práci snažím nalézt odpověď na tyto tři otázky:

1. Patří romské dítě do základní školy praktické?
2. Proč končí tolik romských dětí v praktických školách?
3. Čí je to chyba, že tak často končí romské děti v základních školách praktických?

Opřela jsem se o metodu dotazníku, pozorování a rozhovoru. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na názory a postoje romských dětí sedmé a osmé třídy Středního odborného učiliště a Základní školy praktické v Holešově. Rovněž mne zajímaly zkušenosti jejich učitelů. Výzkum jsem doplnila o své vlastní pozorování a informace lidí různých profesí, kteří s romskými žáky v rámci svých pracovních povinností přichází do kontaktu.

11 METODY VÝZKUMU

V praktické části jsem využila principy akčního výzkumu. Jako základ jsem v případě romských žáků i učitelů zvolila metodu dotazníku z důvodu co nejmenšího zkreslení informací. Cílem dotazníkového šetření bylo, aby mi děti i pedagogičtí pracovníci odpovídali do dotazníku co nejpřesněji a nejpravdivěji a ne, aby odpovídali tak, jak se předpokládá. Dotazníkem jsem chtěla získat rámcový přehled o této problematice konkrétně v Holešově. V případě obou výzkumných vzorků jsem zachovala naprostou anonymitu. Po předběžném zpracování dotazníků jsem si vytvořila seznam doplňujících otázek, na které jsem potřebovala znát odpověď kvůli lepšímu objasnění tématu. Pro přiblížení - jednalo se o určitý typ minirozhovorů s učitelkami Základní školy praktické, zástupcem ředitele Odborného učiliště a základní školy praktické, sociální terénní pracovníci pracující se sociálně vyloučenými rodinami, úřednicemi Odboru sociálních věcí a zdravotnictví města Holešova, pedagogy volného času ze SVČ TyMy, ředitelkami holešovských mateřinek a učitelkami z 3. Základní školy v Holešově. Také jsem v průběhu měsíce března a dubna několikrát navštívila školu při různých příležitostech (sportovní den, běžná výuka, velikonoční jarmark, velikonoční tvoření) a snažila se aktivním pozorováním a debatami se žáky na rozličná témata pochopit jejich mentalitu, životní filozofii a především pak jejich vztah ke vzdělání a plány do budoucnosti.

V březnu jsem do školy odnesla dotazníky a v polovině dubna si je vyzvedla vyplněné. V dotazníku jsem využila u některých otázek možnosti otevřené odpovědi, aby se respondenti mohli podrobně vyjádřit a svou odpověď rozvést dle potřeby. U dalších otázek jsem nabízela možnosti odpovědi. Metodu nabídky výběru odpovědi považuji za velmi vhodnou ke zjištění informací poměrně jednoduchým, rychlým a nenáročným způsobem.

Dotazníková metoda má obrovskou výhodu ve své jednoduchosti při zpracování tazatelem, vyplňování respondenty i závěrečném hodnocení. Člověk provádějící výzkum tak v relativně krátkém časovém intervalu může získat velké množství informací skrze vyplněné archy. Samozřejmě daleko jednodušší je, když tazatel volí otázky s typem odpovědi: ano, ne, nevím. Na druhou stranu velkou nevýhodou dotazníku je, že tazatel si musí dát velký pozor při formulaci otázek, aby příliš neodbíhal od tématu. Při nevhodném kladení otázek může dojít k velkému zkreslení informací a výzkum pak nemusí splnit svůj účel. Iniciátor výzkumu nezíská relevantní informace pro požadovaný výzkum a nemá žádnou možnost s respondentem navázat kontakt. Získané informace mohou pak být zkresleny.

Další nevýhoda dotazníku je nasnadě, pokud tázaný nepochopí dotaz, nemá mu kdo otázku vysvětlit.

V případě romských žáků jsem byla domluvena s jejich učiteli, že jim každou otázku před zodpovězením vysvětlí, aby došlo k získání co nejpřesnějších dat. V případě romských dětí je problém, že jejich docházka do školy není pravidelná, často chybí, proto mám vyplněné dotazníky pouze od pěti dětí.

12 PRŮBĚH VÝZKUMU

Nápad, že bych se ve své bakalářské práci mohla zabývat problematikou „zbytečného“ začleňování romských dětí do praktických škol, mi na podzim loňského roku vnukla Mgr. Jana Ledinová, učitelka s třicetiletou praxí v holešovské praktické škole. V měsíci lednu jsem z tohoto důvodu kontaktovala ředitele Odborného učiliště a základní školy praktické v Holešově Mgr. Miroslava Logaje a nastínila mu svou představu. Byla jsem nasměrována na jeho zástupce Mgr. Petra Kotase, který má na starosti právě žáky základní školy praktické.

Na můj dotazník odpovědělo osm učitelů praktické školy a pět romských žáků druhého stupně téže školy. Jedna paní učitelka učí žáčky první až čtvrté třídy, jedna paní učitelka pátou třídu spolu s jedním integrovaným žákem speciální (dříve pomocné) školy, čtyři učitelé jsou třídními učiteli vždy jedné třídy druhého stupně a dvě učitelky nemají tento rok třídnictví.

Jak jsem se dozvěděla, samostatná třída v praktické škole může být otevřená až při počtu šesti žáků. Pokud tolik žáků ve třídě není, tak dochází ke slučování tříd. Například paní učitelka mající první čtyři třídy mi vysvětlila, že se snaží při výuce uplatňovat metody vzdělávání Montessori. Vzdělávací program vyvinutý Marií Montessori vychází z poznání a respektování dítěte a jeho potřeb. Tento způsob výuky umožňuje každému dítěti nalézt nejvhodnější formu i tempo vzdělávání. Hlavní důraz je kladen na individuální přístup k výuce. Mezi dětmi je odstraněna nezdravá rivalita, jsou cíleně vedeny k toleranci. Každé dítě postupuje podle svého tempa, díky čemuž odpadá stres z nedostatku času. Tento styl výuky lze krásně aplikovat právě ve třídě, kde jsou děti od šesti do jedenácti let. Jeden příklad za všechny. První třídu navštěvuje romská dívka Angelika, která je tu na přání rodičů. Angelika je velice bystré dítě a nemá v praktické škole co dělat. To je fakt, který mně ani učitelům nikdo nevyvrátí. V matematice počítá se čtvrtáky, čtení a psaní má na úrovni druhé třídy. Jak mi sdělila paní asistentka: *„My všichni víme, že Angelička umí číst, psát a počítat. Při různých diagnostických vyšetřeních pouze dělá, že to neumí.“* Důvod, proč takové chytré a úplně „normální“ dítě navštěvuje praktickou školu a ne základní, je třeba hledat v rodině. Angeliččina sestra navštěvuje zdejší sedmou třídu a rodiče si přejí, aby i jejich druhé dítě chodilo do stejné školy. Také jsou tam i jiné snahy a tlaky ze strany rodičů. Ale to už bych se pouštěla do spekulativních závěrů. I na příkladu Angeliky vidíme, jak je v tomto případě výhodný Montessoriho typ výuky. Paní učitelka „čtyřtřídky“ má

k dispozici na 18 hodin týdně asistentku, která jí při výuce pomáhá. Tato pomoc funguje třeba tak, že si paní asistentka na základní předměty jako je čeština a matematika vezme vždycky konkrétní dítě bokem a látku mu individuálně vysvětlí. V souvislosti s Angelikou jsem se ptala, jestli je možné, aby dítě ze základní školy praktické přestoupilo do běžné základní školy. Paní učitelkou učící právě první čtyři třídy mi bylo řečeno, že za 12 let, co ve škole učí, se setkala pouze s jedním takovým případem. Nicméně na můj dotaz, jak se žákovi v „normální“ základní škole pak dařilo, nevěděla. Rodina se prý odstěhovala do jiného města a o dítěti pak už neměla žádné informace.

13 POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Ve svém výzkumu jsem pracovala se dvěma výzkumnými soubory. Oslovila jsem romské žáky druhého stupně praktické školy a pedagogy.

13.1 Romští žáci druhého stupně základní školy praktické

Romských žáků, kteří navštěvují druhý stupeň základní školy praktické a vyplnili můj dotazník, bylo pět. Byly to děti ze sedmé a osmé třídy. Devátou třídu tento školní rok nenavštěvuje žádný Róm.

13.2 Pedagogové základní školy praktické

Z jedné dotazníkové otázky, kde jsem se ptala na délku praxe ve zdejší praktické škole, jsem se dozvěděla, jak dlouho učitelky – nutno poznamenat, že jde o samé ženy – ve škole učí. Dozvěděla jsem se, že zde učí 4 roky až 31 let. Při jedné ze svých posledních návštěv praktické školy jsem zjišťovala typ vzdělání místních pedagogů. Dozvěděla jsem se, že všichni mají vysokoškolské vzdělání. Některé dámy vystudovaly speciální pedagogiku, jiné učitelství pro I. stupeň a další učitelství pro II. stupeň základních škol. Z toho jedna učitelka má zatím jen titul Bc., ale dále studuje v magisterském programu a kromě toho má ještě vystudovanou vyšší odbornou školu sociálně-pedagogickou s titulem Dis. Všechny se i nadále vzdělávají, absolvují různé kurzy a školení.

14 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Jakmile jsem měla všechny vyplněné dotazníky od pedagogických pracovníků školy i romských žáků, mohla jsem materiály pečlivě prostudovat a vyhodnotit.

Vyplněné dotazníky jsem roztrídila do dvou skupin – žáky a učitele.

14.1 Vyhodnocení výzkumu – romští žáci

Děti ve výzkumu odpovídaly na 28 otázek, nicméně v praktické části své bakalářské práce jich vyhodnocuji pouze 19. Některé totiž upřesňovaly předcházející odpověď a ta závěrečná, ve které jsem se ptala, jaký předmět mají žáci nejraději a proč, to byla spíše taková „vata“. Prostě pro zpestření. Nicméně odpovědi na tuto doplňující otázku mne velmi zaujaly. Všichni žáci mi napsali, že mají rádi počítače. V jednom dotazníku to bylo specifikováno tak, že má v oblibě chatování s vrstevníky. V dalším, že má nejraději informační technologie, protože počítač doma nemá. A jedna odpověď byla opravdu překvapující, dítě tam napsalo, že chce studovat počítače i na vysoké škole. Poslední otázku jsem uložila i proto, abych zjistila, jak se romští žáci dokáží vyjadřovat v českém jazyce a také jak jsou na tom s gramatikou. Gramatika jim dělá opravdu potíže. Velmi zajímavé je třeba zjištění, že romské děti téměř nepoužívají ypsilon „y“. Všude automaticky píší měkké „i“.

Na položené otázky odpovídali žáci takto:

1. Myslíš si, že je škola důležitá?

Ve všech pěti případech se děti vyjádřily, že škola je důležitá. Je otázkou, nakolik je to jejich vlastní přesvědčení a nakolik je to spíš celospolečenské klišé. Nicméně dle této odpovědi mají pozitivní vztah ke vzdělávání. Nebo vzdělávání alespoň respektují.

2. Baví tě dozvídat se něco nového?

Čtyři žáci odpověděli, že ano a jeden žák se vyjádřil, že neví. Poté ale dopsal, že někdy se rád dozvídá něco nového a jindy ne. Zvídavost je přirozená každému dítěti. Škola má za úkol dětem předkládat nové informace. Z tohoto pohledu mají pozitivní vztah k vzdělávání. Zdá se, že neberou školu tyto zpovídané děti jako represivní záležitost.

3. Rozumíš vždy ve škole vykládané látce?

Čtyřikrát se dotázaní vyjádřili, že ano a jednou ne. Myslím si, že je to důkaz toho, že jsou osnovy praktické školy pro tyto děti příliš jednoduché. V tom jednom případě, kdy žák

odpověděl, že nerozumí výkladu, je to nejspíš z jeho nepozornosti. I toto je nepřímý důkaz faktu, že romské děti nepatří do praktických škol.

4. Máš se kde poradit, když nerozumíš učivu?

Pětkrát ano. Když jsem s pedagogy probírala tuto otázku, tak mi odpověděli, že dětem po vyučování či o přestávce běžně vysvětlují, čemu nerozumí. A to jak oni, tak i asistenti pedagoga. Na můj dotaz, zda se s nimi učí i rodiče, odpovídali, že spíše ne. Laxní přístup romských rodičů způsobuje, že romské děti zbytečně končí v praktických školách.

5. Chodí tví rodiče na třídní schůzky?

V praktické škole jsou rodičovské schůzky klasicky čtyřikrát do roka stejně jako na běžných základních školách. Čtyři děti potvrdily, že jejich rodiče chodí na schůzky a jedno dítě se vyjádřilo, že rodiče chodí jen někdy.

6. Učí se s tebou rodiče?

Čtyřikrát ano, jednou ne. V následující otázce jsem se ptala, jestli dětem pomáhá s učením i někdo jiný než rodiče. Tři děti mi napsaly, že jim pomáhá paní asistentka a v jednom případě bylo napsáno, že pracovnice Charity. Asistentkou je myšlena romská asistentka pedagoga ve škole a terénní pracovnice spadají pro změnu pod Charitu Holešov. Tato služba pod místní organizací Charity má na starosti sociálně vyloučené rodiny z Bořenovské ulice, kde většina holešovských Romů bydlí. Vzhledem k tomu, že se s jednou terénní pracovnicí znám osobně, tak jsem se ptala, jakým stylem učení s dětmi probíhá. Ona mi prozradila následující: „*My máme zakázané se s dětmi učit, metodika je založená na tom, že bychom měli rodiče motivovat k tomu, aby se s dětmi učili. Ale co si budeme povídat, to je z oblasti sci-fi. Takže se stejně s dětmi učíme většinou my.*“

Jak učitelky, tak asistentky pedagoga i terénní sociální pracovnice nemají dobré zkušenosti se zapojováním romských rodičů do školní přípravy.

7. Budeš po deváté třídě ještě studovat?

Ve všech pěti případech byla odpověď kladná. Když jsem tuto otázku diskutovala s učiteli, tak mi bylo řečeno, že tyto děti půjdou vesměs na jejich odborné učiliště v Nádražní ulici. Navíc ze své mnohaleté zkušenosti prorokovali, že jich více jak polovina nejspíš školu nedostuduje. Děti jdou ve šlépějích svých rodičů. Ze zvláštní školy míří rovnou na „pracák“, protože bez kvalitního vzdělání nenajdou uplatnění v žádné profesi.

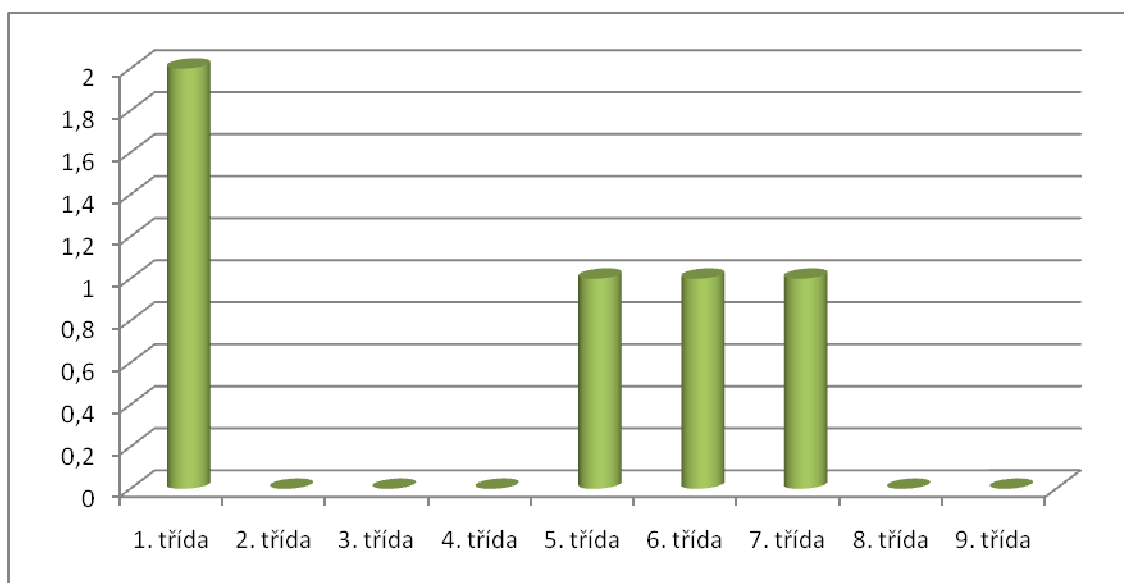
8. Chtějí rodiče, aby ses doma učil/a?

Pětkrát ano. Tento svůj dotaz jsem konzultovala s terénní sociální pracovnící a ona to specifikovala takhle: „Zájem romských rodičů o výuku jejich ratolestí je takový, že se zeptají, jestli má dítě domácí úkol, pokud ho má, tak mu řeknou, ať si ho vypracuje a tím to končí. Dítě pak už většinou ani nezkontrolují.“ Další ukázka velmi volného přístupu romských rodičů ke vzdělávání vlastních dětí.

9. Chodili tví rodiče také do praktické, tenkrát zvláštní, školy?

Třikrát ano, jednou ne, jednou nevím. U těchto odpovědí si nejsem jistá, že děti odpověděly úplně pravdivě. Ne že by mi lhaly, ale spíš si myslím, že v případě odpovědi „ne“ není dítě skutečně informováno. Touto orientační otázkou jsem sledovala, jestli se vyplní předpoklad, že když rodiče byli žáky zvláštní školy, tak jdou děti v jejich šlépějích. Zdá se, že rodiče opravdu volí pro své dítě stejnou „kariéru“ jako je ta jejich vlastní. V tomto případě bych obvinila celý nastavený systém vzdělávání. Jinak přece není možné, aby rodiče i děti končili svorně v praktických školách.

10. Od které třídy chodíš do praktické školy?

Obr. 1. Ve které třídě byly děti přeřazeny do praktické školy

Z pěti dotázaných dětí dvě odpověděly, že do praktické školy chodí od první třídy, což je alarmující. Jedno bylo přeřazeno do praktické školy od páté, jedno od šesté a jedno od sedmé třídy. Nicméně pro relevantní a nezkraselné výsledky to byl velmi malý výzkumný vzorek.

11. Chodíš po škole na nějaké kroužky (např. SVČ TyMy, ZUŠ, sportovní kluby) či do Romského klubu pod vedením Olgy Peškové?

Čtyřikrát ne, jednou ano. Kladná odpověď byla více rozvedená. Dotazovaný či dotazovaná mi na napsal/a, že chodí na Hip hop do SVČ TyMy. Romové jsou muzikální a pohybově nadaní. To je všeobecně známé. V TyMy funguje mimo jiné i taneční soubor, který se zabývá romskými tanci a romskou muzikou. „*Romové nejsou disciplinovaní, nechtějí chodit na tréninky, baví je pouze vystupovat. Argumentují vždy tím, že oni mají tanec v krvi a na rozdíl od nás gádžů nemusí tolik zkoušet,*“ prozradila taneční lektorka a choreografka Olga Pešková, která se holešovským Romům v rámci volnočasových aktivit věnuje mnoho let. „*S Romy ráda pracuji, protože jsou bezprostřední, co na srdci, to na jazyku. Ale zároveň jsou strašně nespolehliví. Člověk nemá absolutně jistotu, že dodrží termíny. Snadno se pro něco nadchnou, ale stejně rychle je to opustí. Ve výchově každého dítěte je nejdůležitější důslednost, ale romští rodiče důslední nejsou. V tom vidím i důvod, proč končí jejich děti v praktických školách,*“ řekla mi Jarmila Vaclachová, vedoucí volnočasového střediska TyMy.

Zatímco neromští rodiče vedou děti již od předškolního věku k různým volnočasovým aktivitám a touto nenásilnou formou v nich budují pocit zodpovědnosti a smysl pro povinnost, tak romští rodiče své děti tímto směrem nevedou.

12. Pokud máš sourozence, chodí nebo chodili také do praktické školy?

Pětkrát ano. Jako v případě odpovědí u otázky č. 10. Zdá se, že tradice pokračuje.

13. Cítíš se dobře v praktické škole?

Pětkrát ano. K této otázce bych chtěla ještě poznamenat, že jsem se jako dovysvětlení ptala na to, proč byli žáci přeřazení ze základní školy do školy praktické. Ve dvou případech žáci uvedli, že na ně byli učitelé v „normální“ škole zasedlí, ve dvou případech padlo, že měli sourozence v praktické škole a ti se nemuseli vůbec učit, tak tam chtěli také. Pouze v jednom případě respondent napsal, že neví, proč je v praktické škole. Ani jednou jsem nečetla odpověď, že by byli přeřazení, protože by se špatně učili, nebo že by museli opakovat některý ročník. Je to další důkaz toho, že romské děti nejsou do praktické školy přeřazovány z důvodu nižší inteligence, ale z úplně jiných příčin. Většinou jde opravdu o pohodlnost dětí i jejich rodičů trávit nezbytně nutný čas nad přípravou do školy. Možná, že v jednotlivých zcela výjimečných případech může jít i o nevhodný přístup učitele v základní škole k romskému žákovi.

14. Je praktická škola z tvého pohledu lepší než základní?

Čtyřikrát ano, jednou ne. V případě odpovědi, že je lepší základní škola než základní škola praktická, bylo uvedeno, že z toho důvodu, že je větší, je tam více dětí a je to tam více anonymní. Nelenila jsem a praktickou školu kvůli výzkumu naposledy navštívila během velké přestávky poslední dubnový pátek. Chtěla jsem upřesnit odpověď na tuto otázku. Tady jsou odpovědi:

„Nemusím se učit, všechno zvládnou ve škole.“

„Nikdo mi nenadává a jsou tady hodnější.“

„Je to tady prostě lehčí a lepší. I učitelky jsou víc v pohodě.“

„Mám tady sourozence.“

„Učení je tady lehčí a lepší. Nikdo se mi nesměje, že jsem cigán.“

Zdá se, že kladný vztah ke vzdělávání a obecně k povinnostem není Romům vlastní. Jdou cestou nejmenšího odporu. Navíc nemají motivaci zůstat v normální základní škole a víc se „trápit“. Motivace není vrozená, ale je naučená. Co je naučené, tomu lze vyučovat a vyučování je záležitost učitele. Takže je třeba děti motivovat. A to nejen učitelé, ale především ze strany rodičů.

15. Je důležité vzdělání pro volbu budoucího povolání?

Čtyřikrát ano, jednou nevím. Zdá se, že si romské děti opravdu uvědomují důležitost vzdělání.

16. Chodil/a jsi do mateřské školy?

Pětkrát ano. Tato odpověď mne překvapila, tak jsem se zeptala na názor učitelů praktické školy. Odpověděli mi, že tyto děti byly do školky přihlášeny většinou pouze poslední předškolní rok, protože ten je povinný. Poté jsem ještě obtelefonovala všechny tři holešovské mateřinky a bylo mi sděleno, že sice formálně jsou děti zapsány, nicméně jejich docházka je velmi sporadická, prý velmi absentují.

17. Pracují tví rodiče?

Čtyřikrát ne, jednou ano. V tom jednom konkrétním případě dítě v další dotazníkové otázce odpovědělo, že rodiče pracují ve veřejně prospěšných pracích. *„Na VPP jsou umístováni uchazeči o zaměstnání, kteří těžko hledají uplatnění. Jedná se většinou o údržbu veřejných prostranství. Na VPP může úřad práce poskytnout příspěvek až do výše skutečně vyplacených mzdových nákladů. Loni to např. bylo 12 000 Kč měsíčně, letos je částka ome-*

zena na maximálně 8 000 Kč. Pokud je mzda vyšší, rozdíl doplácí zaměstnavatel – většinou obec,“ sdělila mi úřednice na odboru sociálních věcí, která má tuto problematiku na starosti. Mnozí z nezaměstnaných, kteří dostali šanci na VPP, byli právě Romové. Sice trvalo, než získali pracovní návyky, bylo třeba i častých kontrol. Starosta města Holešova Zdeněk Janalík, původní profesí učitel, mi k tématu VPP řekl: „*Postupně se některým s naší pomocí daří získávat pracovní návyky. Snažíme se nad rámec našich povinností hledat jim práci, neboť v rámci nově stanovených pravidel nemohou být zařazeni do systému VPP. Bohužel se v tomto směru nesnaží ty neziskovky, které získaly na tuto činnost vysoké finanční granty.*“ Na VPP jsou příspěvky hrazeny z evropských sociálních fondů. Podle vedoucího odboru trhu práce z Úřadu práce v Kroměříži Miroslava Strnadela je předpoklad, že by měly z těchto fondů přijít další peníze.

Tady je další z příkladů „pozitivní diskriminace“ romské menšiny, na kterou poukazuje většinová společnost.

K dotazníkové otázce bych doplnila, že Romové, kteří prošli zvláštní školou, většinou se ani nevyučili, nemohou najít práci. Tento začarovaný kruh je nejspíš chybou celého systému.

18. Mluví se u vás doma více romsky než česky?

Čtyřikrát ano a jedna odpověď zněla oběma jazyky stejně. V jednom případě bylo napsáno, že u nich se nemluví romsky, ale cigánsky. K tomu není co dodat. Pravda, jejich mateřským jazykem je romština, ale úředním jazykem v našem státě je čeština. Já vidím právě v jejich neznalosti českého jazyka „jádro zakopaného pudla“. Myslím si, že odtud pramení většina problémů při vzdělávání romských dětí a důvod, proč tak často končí v praktických školách.

19. O přestávkách mluvíš více romsky než česky?

Pětkrát ne. Takže o přestávkách mluví malí Romové pouze česky. Možná je to způsobeno i tím, že tento školní rok je v holešovské praktické škole výjimečně málo romských žáků. Učitelky vzpomínaly na dobu, kdy bylo ve třídě více romských žáků než těch neromských. Učitelé děti v tom, jak mají mluvit ve škole, neusměrňují. Samozřejmě během výuky je to jasné, to se mluví česky. Učitelé by si nedovolili upozornit dítě na to, že by mělo dát na půdě školy přednost češtině před romštinou. Vyhýbají se jakémukoliv byt' jen náznaku diskriminace.

14.2 Vyhodnocení výzkumu – učitelé

Učitelé ve výzkumu odpovídali také na 28 otázek. Ve své bakalářské práci z toho vyhodnotím otázky 19. Z těch, které pominu, byly některé otázky tzv. doplňující, tudíž na upřesnění předcházející odpovědi nebo k dokreslení situace.

Na položené otázky odpovídali učitelé takto:

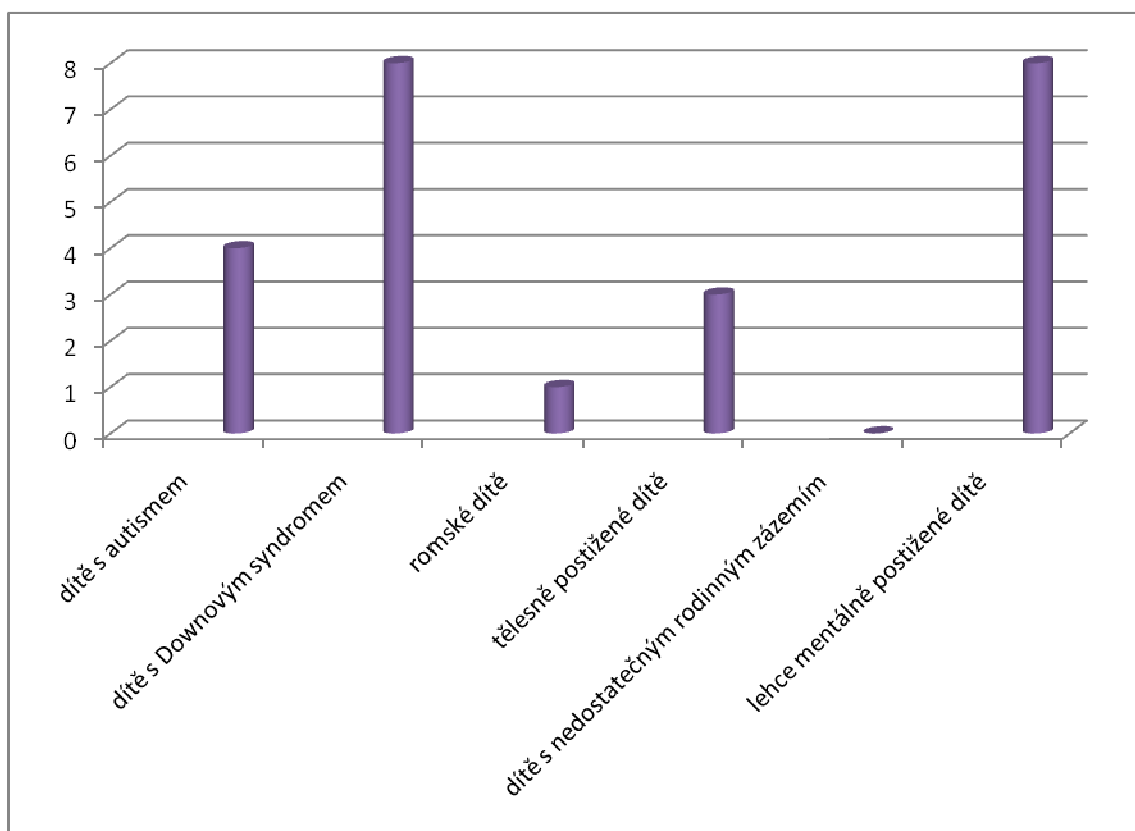
1. Myslíte si, že inkluzivní vzdělávání je vhodným řešením i při řešení problematiky vzdělávání romských dětí?

Třikrát ano, pětkrát ne.

2. Domníváte se, že je současné české školství připraveno poskytnout dětem kvalitní inkluzivní vzdělání?

Osmkrát ne. Tady není co dodat. Nutno poznamenat, že ve čtyřech případech bylo to ne podpořeno ještě několika vykřičníky, aby získalo na důrazu.

3. Které skupiny dětí podle vás není přínosné zařazovat do běžné ZŠ?

Obr. 2. Děti, které podle dotazovaných učitelů nepatří do běžné ZŠ

V této otázce měli učitelé možnost zatrhnout několik variant a všichni toho využili. Z grafu je jasně vidět, že podle dotazovaných do běžných základních škol jednoznačně nepatří děti s Downovým syndromem a děti s lehkým mentálním postižením. Na tom se shodli všichni učitelé. U ostatních možností už to nebylo jednoznačné. Každý měl jiný názor. Ještě v případě dětí s nedostatečným rodinným zázemím se všichni učitelé shodli, že takové dítě do běžné základní školy rozhodně patří. Nicméně pouze jednou bylo zatrhnuto, že romské dítě nepatří do běžné základní školy. Takže v případě romských dětí, až na jednu výjimku, si učitelé myslí, že nepatří do praktických škol. A jak se říká, výjimka potvrzuje pravidlo.

4. Je správné, že chce Ministerstvo školství ČR znát přesný počet Romů na základních a speciálních školách?

Třikrát ne, pětkrát ano. Ministerstvo školství chce znát přesné počty z toho důvodu, aby mělo přehled. Spousta učitelů tento fakt ale bere jako „buzeraci“. Vzhledem k tomu, že téměř každé třetí romské dítě končí v praktické škole, je zřejmé kontrola na místě. Otázkou ale zůstává, zda MŠMT ČR volí vhodné metody k odstranění tohoto neduhu.

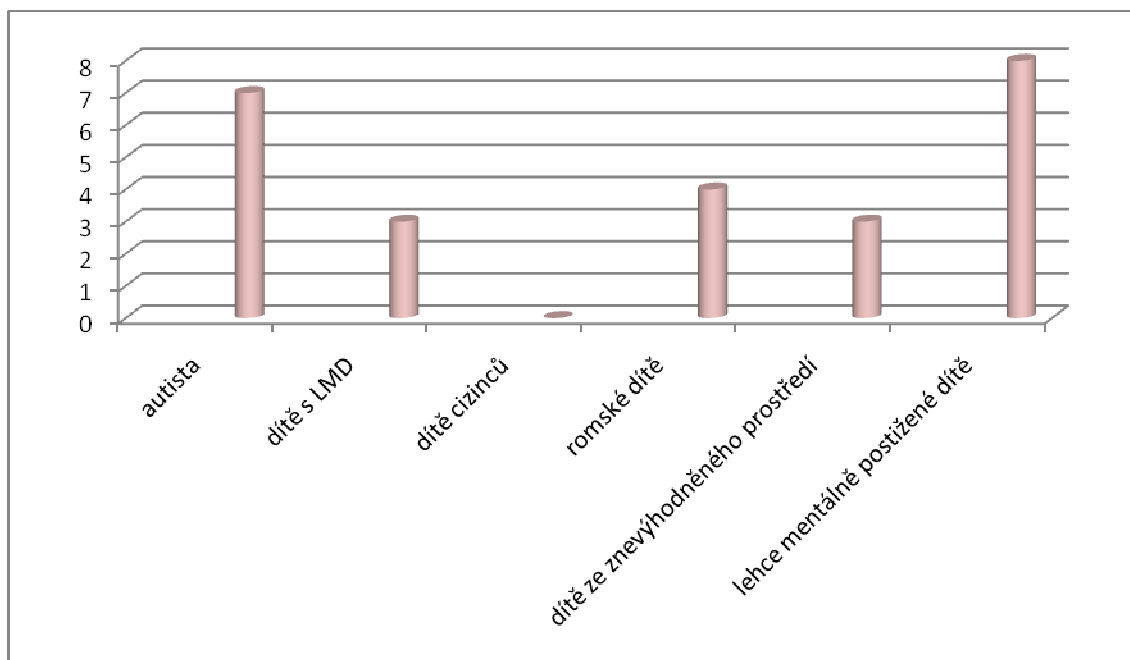
5. Je správné, že se problematice vzdělávání romských dětí věnuje taková pozornost?

Čtyřikrát ano, čtyřikrát ne. Tady je to přesně napůl. Když jsem s jednou učitelkou tuto otázku rozebírala podrobněji (netuším, jak mi v dotazníku odpověděla), tak mi sdělila, že je to příliš zpolitizovaný problém. *„Když politici nevědí, s čím vyrukovat před volbami, tak se hodí i Romové. Starostovi Janalíkovi v komunálních volbách velmi pomohlo řešení problematiky Školní ulice. A před pár lety to lidovce Čunka dostalo až do vlády.“* Jedna učitelka se v dotazníku zase rozohnila jinak: *„Je to přehnané, vnucujeme jim něco, co nechtějí přijmout.“*

6. Je správné, že česká společnost věnuje na řešení romské problematiky tak velké finanční prostředky, zatímco jiné menšiny (Vietnamci, Ukrajinci, Slováci, Mongolci,...) téměř žádnou invenci ze strany státu nepotřebují?

Osmkrát ne. Tak k tomuto není co dodat. *„Stejně se nic nevyřeší, jsou to peníze vyhozené oknem. Romové musí chtít sami se svou situací něco dělat. Nemůžeme je nutit změnit myšlení, nazírání na svět, hodnoty a postoje,“* rozlítla se jedna učitelka v dotazníku u této otázky.

7. Které dítě podle vás spadá do skupiny dětí se speciálními vzdělávacími potřebami?

Obr. 3. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

V této otázce měli učitelé možnost opět vybírat z několika alternativ. Mezi děti se speciálními vzdělávacími potřebami jednoznačně podle dotazovaných patří lehce mentálně postižené děti, na tom se opět shodli všichni. Ještě se shodli na tom, že dítě cizinců nepatří mezi děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V případě dětí s autismem, až na jednoho, si také učitelé myslí, že by mu měla být věnována speciální péče při vzdělávání. U romských dětí tento názor sdílí pouze tři dotázaní pedagogové z osmi.

8. Myslíte si, že Evropská unie kritizuje Českou republiku ze zbytečného přerazování romských dětí ze základních do praktických škol oprávněně?

Šestkrát ne, dvakrát ano. Pouze dvě učitelky si myslí, že tak vysoké procento romských dětí v praktických školách není v pořádku a kritika EU je na místě.

9. Posuďte z vaší praxe: jsou přerazovány romské děti ze základních škol do praktických škol zbytečně?

Osmkrát ne. Jednoznačná odpověď. Podle názoru učitelek vždycky byl pro zařazení romského dítěte do praktické školy důvod. Tady je rozpor s mou teoretickou částí, z které vyplývá, že romské děti jsou do praktických škol zařazovány zbytečně. Navíc je tady rozpor i s odpověďmi učitelů v otázce č. 3, kde mi až na jednoho učitele všichni ostatní odpověděli, že romské dítě není přínosné zařazovat do praktických škol. Vysvětluji si to tak, že na tuto

otázku učitelé odpovídali ze své praxe. Zatímco v otázce č. 3 spíše spekulovali nad tím, jak by to mělo být v ideálním případě.

10. Máte pozitivní zkušenosti se zapojením rodičů do školní přípravy svých dětí?

Třikrát ano, pětkrát ne. Tady taktéž převažují negativní odpovědi. V jednom dotazníku bylo pod touto otázkou dopsáno: „*Ano, pokud se ovšem zapojí.*“ Problém, který jmenují mezi prvními i učitelky základních škol. Romští rodiče se s dětmi neučí, tak jak by bylo potřeba. Vzdělávání svých dětí nevěnují patřičnou pozornost. Vzdělávání vlastních dětí nepatří mezi priority romských rodičů. Na rozdíl od neromské veřejnosti.

11. Při řešení jakýchkoliv problémů s romskými dětmi stojí jejich rodiče na straně učitelů či školy?

Sedmkrát ne, jednou bylo napsáno, že zřídka.

Odpověď byla ve dvou případech rozvedena následovně: „*V případě, že nehrozí dítěti výraznější postih, tak na něj jakože křičí. Prostě hrají komedii, že stojí na straně učitelky. Ale v případě, že dítě má velký výchovný problém, tak stojí jednoznačně na straně dítěte.*“ „*Děti omlouvají za každou cenu, aniž by cokoliv zjišťovali.*“

12. Mají podle vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

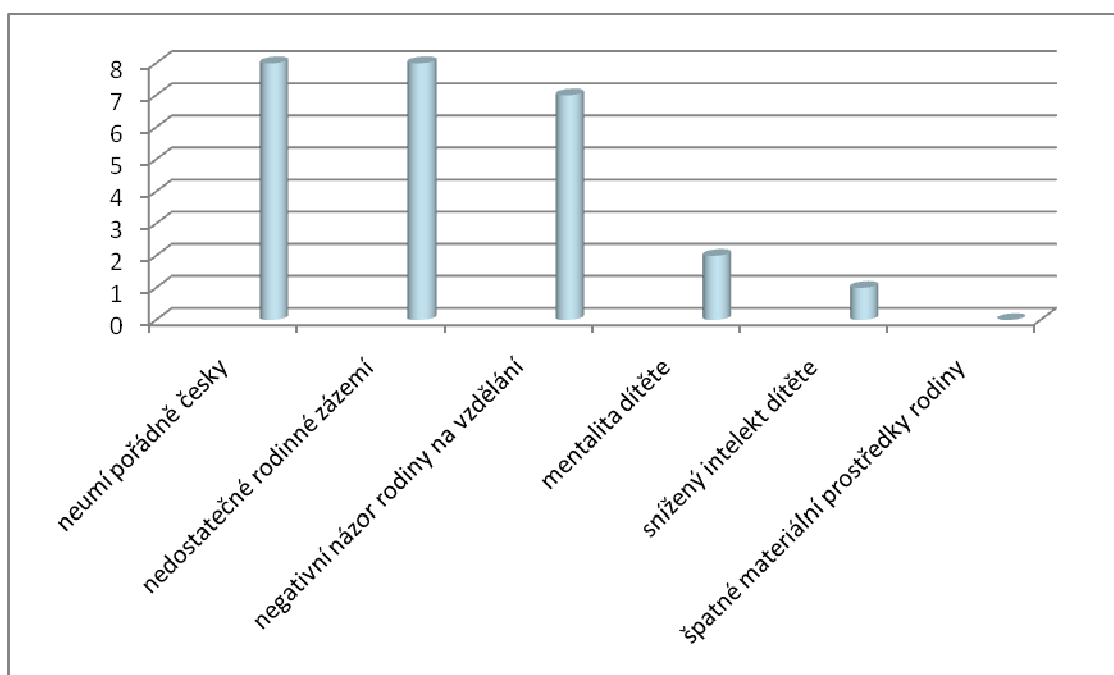
Ve všech osmi případech bylo napsáno, že ano. A ve čtyřech odpovědích ještě s dovětkem: „*Ve škole dokonce lepší než neromské děti, ale doma asi horší.*“ Jednak je zde upozornění na pozitivní diskriminaci a druhak na nezájem rodičů o školní přípravu svých dětí.

13. Chodí rodiče romských dětí pravidelně na třídní schůzky?

Sedm pedagogů odpovědělo, že ne a jeden pedagog, že spíše ne. Stejnou otázku jsem položila i žákům a tady došlo k rozporu. Zatímco děti tvrdily, že jejich rodiče na třídní schůzky (až na jeden jediný případ, kde dítě napsalo, že rodiče na rodičáky chodí jen někdy) chodí, tak u učitelů jsou odpovědi diametrálně odlišné. Po několika mých návštěvách této školy jsem si všimla jedné velmi zajímavé skutečnosti. Rodiče romských dětí chodí za učiteli řešit problémy individuálně během vyučování. Já jsem si bláhově myslela, že se tak děje po předchozí domluvě s pedagogy. Ale byla jsem vyvedena z omylu. Chodí, jak to vyhovuje jim. Absolutně neberou ohled na probíhající výuku. Na vchodových dveřích školy je přitom výrazně napsáno, aby návštěvy chodily v době velké přestávky od 9.50 – 10.10, aby nerušily během výuky. Ale romští rodiče to nerespektují. Budova praktické školy je nedobytná pevnost, zamknutá ze všech stran. Když jsem se ptala, proč tomu tak je, tak mi bylo

odpovězeno: „*Musíme zamykat, jinak by nám někteří experti utekli.*“ Zvonek u venkovních dveří je na paní sekretářku, ale může se stát, že bude mimo kancelář a člověk se nedozvoní. Pokud ovšem zazvoní v době velké přestávky, tak když neuslyší zvonění sekretářka, tak to určitě uslyší některý z učitelů.

14. Co byste uvedli jako hlavní důvod pro zařazení romských dětí do praktické školy?

Obr. 4. Důvody, proč jsou romské děti přeřazovány do praktických škol

V této otázce měli učitelé opět možnost zatrhnout několik variant a všichni do jednoho toho využili. Z grafu je jasně patrné, že všichni učitelé si myslí, že jsou dva hlavní důvody, proč jsou romské děti přeřazovány ze základních škol do škol praktických. Jedním je, že neumí pořádně česky, druhým pak nedostatečné rodinné zázemí. Sedm kladných bodů získala rovněž odpověď, že viníkem je negativní nazírání rodiny na vzdělání. V žádném případě to podle dotázaných není kvůli špatné finanční situaci rodiny.

15. Řešíte s romskými dětmi více kázeňských přestupků než s neromskými dětmi?

Osmkrát ano. Během svých návštěv praktické školy jsem si všimla jedné zajímavé věci, která musí trknout naprosto každého, kdo v tomto prostředí stráví byť jen chvíli. Na první pohled si každý musí všimnout rozdílu mezi romskými a neromskými dětmi (nemám na mysli barvu pleti). Neromské děti jsou zařazovány do praktické školy, protože je k tomu nějaký důvod. Ať už je ten problém mentálního nebo psychického rázu. Člověk si toho všimne i během krátkého pozorování. Takové dítě se jinak vyjadřuje, je trochu pomalejší,

neprůbojně, svůj názor obtížněji prosazuje i formuluje. Ale romské děti takové nejsou. Vlastně až na menší problémy s češtinou jsou to bystré a inteligentní děti. Tento rozdíl byl zvlášť patrný při sportovním a předvelikonočním dni. Odpověď učitelů na tuto dotazníkovou otázku mne tudíž nepřekvapila. Romské děti, které nemají v základní škole praktické co dělat, jsou nejen inteligentnější z pohledu výšky IQ, ale i „chytřejší“ na vymýšlení různých nepravostí. Myslím si, že je to i tím, že pro ně učivo vyučované v praktické škole není náročné, tak mají čas zlobit. Na rozdíl od svých neromských spolužáků.

16. Mívají romští žáci více zameškaných omluvených hodin než neromské děti?

Osmkrát ano. Na základní škole stačí omluvenka od rodičů. Ale jak mi potvrdily učitelky, i toto je problém. Rodiče zapomínají děti omlouvat. Když dítě zůstane z nějakého důvodu doma, tak do školy nezavolají. Když dítě po absenci přijde do školy, tak zapomínají do žákovských knížek napsat omluvenku. Problém s jednou místní dětskou lékařkou jsem rozebírala i v teoretické části své bakalářské práce. Romští rodiče nejsou v posílání dětí do školy tak důslední jako rodiče neromských dětí. Necháávají je i z malicherných důvodů doma. Z toho plyne, že nepřikládají vzdělávání takovou důležitost, jakou by měli.

17. Mívají romští žáci více zameškaných neomluvených hodin než neromské děti?

Osmkrát ano. Předcházející komentář k dotazníkové otázce se hodí i v tomto případě.

18. Myslíte si, že jste schopni názorově ovlivnit romské rodiče ohledně vzdělávání jejich dětí?

Osmkrát ne. Jednou s doplněním odpovědi: „*Až jim seberou peníze a uzákoní jim nějaké jiné podmínky pro dávky, tak se možná něco změní.*“

K této otázce bych si dovolila jednu takovou perličku. Jedna paní učitelka praktické školy mi vysvětlovala, jak mají romské děti zkreslené představy o životě. Bylo to zrovna v předmětu výchova k občanství a bavili se o sociálních dávkách. Malí Romové si mysleli, že naprosto všichni berou sociální dávky na dítě, bydlení, zdravotní handicap. Považují to za něco naprosto samozřejmého a běžného. Když se jim paní učitelka snažila vysvětlit, že pracující lidé nemají nárok na žádné sociální dávky, tak jen nevěřičně kroutili hlavami.

Na sociálním odboru jsem zjistila, že lidé, kteří nyní pobírají rozličné dávky, musí opracovat 20 hodin měsíčně v rámci obecně prospěšných prací. Pokud tak neučiní, jsou jim dávky odebrány. Stát se snaží učit pracovním návykům lidí, kteří jsou zvyklí žít jen z dávek.

Rodiče romských dětí ve vzdělání nevidí takovou důležitost, proto připouští, aby jejich děti

končily v praktických školách a tím si úplně uzavřely cestu ke středoškolskému a vysokoškolskému vzdělávání.

19. Napište prosím, co vás první napadá v souvislosti se zprávami v médiích, že Romové žalují Českou republiku kvůli zbytečnému zařazování do praktických, dříve zvláštních, škol. Nutno poznamenat, že spory vyhrávají.

„Máme děravou legislativu.“

„Neznalost problematiky. Nedostatek argumentů, náhodné návštěvy u romských spoluobčanů, snaha zavděčit se, jedná se rovněž o aktuální a moderní trend.“

„Bezduvodnost, zbytečnost, zviditelnit se, získat výhody finanční a materiální.“

„Dle zákonů jsou nebo nejsou občané ČR, pak mají nebo nemají stejná práva a hlavně stejné povinnosti. Lidé se nedělí na Romy či Neromy, modré, šišaté, ale na ty, kteří dodržují či nedodržují zákony a pravidla slušného chování.“

„Na to není co říct. Romové znají svá práva dokonale, ale povinnosti neznají nebo znát nechtějí.“

„Vztek a zlost, protože je jim nadržováno nejen v našem státě, ale v celé Evropě.“

„Odpovídá to jejich mentalitě. Hází své problémy na druhé.“

„Díky těm zprávám z médií člověk více přemýšlí nad tím, jestli opravdu nejsou Romové přece jen v právu. Nejsem si úplně jistá na čí stranu se postavit.“

Myslím si, že odpovědi učitelů v tomto případě netřeba komentovat.

15 ZÁVĚR VÝZKUMU

Vzhledem k tomu, že výzkumný vzorek žáků byl menší, než jsem předpokládala, přemýšlela jsem, jak svůj výzkum obohatit a hlavně čím ho podpořit. Vedoucí mé bakalářské práce mne ponoukla k rozhovoru. Po prostudování dotazníků jsem zjistila, že pro objektivnější zhodnocení situace nebude nutný pouze jeden rozhovor, ale vhodnější bude série rozhovorů s více lidmi zainteresovanými do této problematiky. Názory těchto odborníků jsem zapracovala do výzkumné části.

Z odpovědí romských žáků v dotazníku vyplývá, že se jim v praktické škole líbí, cítí se v ní dobře a učivo chápou. Praktická škola se jim zdá lepší než škola základní. Důvodem jsou menší nároky na učení a hlavně je tam spousta Romů. Zároveň si ale uvědomují nutnost a potřebu vzdělání a také se rádi dozvídají nové věci. Všechny dotazované děti chtějí po absolvování základní školy praktické dále studovat. Ale nejspíš si neuvědomují, že absolvováním základní školy praktické budou mít některé dveře zavřené. Nebudou mít bohužel takovou možnost výběru středoškolského vzdělání. Od učitelek vím, že nejspíš skončí na holešovském Odborném učilišti v Nádražní ulici a je velká pravděpodobnost, že školu nedokončí.

Podle učitelek mají romské děti největší problémy s českým jazykem. Což je také jeden z důvodů, který těmto dětem uzavírá možnost k dalšímu vzdělávání. Ale není se co divit. Děti doma mluví jejich mateřským jazykem, romštinou, a v jednom případě se dotazovaný svěřil, že přeskakuje z jednoho jazyka do druhého. Od ředitelek holešovských mateřských škol vím, že rodiče velmi podceňují předškolní výchovu. A přitom návštěva mateřské školy by mohla jejich dětem výrazně pomoci a připravit je na vstup do základní školy. Zajímavým zjištěním pro mne bylo, že učitelky napsaly, že podle nich romské děti nepatří do základní školy praktické, ale zároveň potvrdily, že pro všechny jejich romské žáky byl k přeřazení skutečně nějaký důvod. S romskými žáky řeší učitelé více výchovných prohřešků než s neromskými, ale je to všechno v rámci únosnosti. Pedagogové zároveň přiznali, že s rodiči romských žáků se jim pracuje hůře než s těmi neromskými. Je s nimi i horší domluva a na děti při domácí přípravě do školy nedohlížejí v takové míře, v jaké by měli.

Kdybych svůj výzkum měla shrnout, tak z mého pozorování romské děti v praktické škole nemají co dělat, nicméně učitelé si stojí za tím, že romské děti v jejich škole jsou oprávněné. Největším problémem romských dětí a hlavně jejich rodičů je špatná motivovanost ohledně důležitosti vzdělání. Romské děti neumí pořádně česky. Během rozhovorů

s romskými žáky jsem dokonce zjistila, že děti neznají význam některých českých slov. Potom se nelze divit, že mají ve škole velké problémy. Romské děti a vlastně i jejich rodiče vykazují menší cílevědomost a povinnosti je obtěžují. Častokrát mi učitelé, sociální pracovníci a úředníci potvrdili jejich nespolehlivost a nedisciplinovanost. Problém Romů je, že většina z nich žije ze dne na den, dlouhodobě neplánují. Během výzkumu jsem se dozvěděla, že všem zúčastněným, kteří ve své profesi pracují s holešovskou romskou menšinou, se daleko lépe pracuje se slovenskými Romy než s olašskými. Téměř všichni holešovští Romové jsou sestěhovaní na Bořenovské ulici. Někteří odborníci sdílí ten názor, že kdyby byly romské rodiny rozesety po celém Holešově, tak by se snáze přizpůsobily, protože by si braly příklad ze sousedů. Jiní zase tvrdí, že ani toto opatření nepomůže. Faktem ale je, že takové hromadné sestěhování tuctu romských rodin do jednoho domu, vytvoří pouze ghetto a problémy se ještě prohloubí. S romskými rodinami na Bořenovské ulici pracují tři terénní sociální pracovníci, které se snaží v rámci svých pravomocí vést romské rodiče k větší důslednosti a motivovanosti ohledně vzdělávání jejich dětí.

ZÁVĚR

V teoretické části se zabývám romským etnikem z hlediska vzdělávání. Krátce jsem popsala historii romské menšiny, shrnula různé náhledy na vzdělávání romských dětí a zabrousila i mezi nejnovější trendy vzdělávání. Teoretickou část jsem vyjma odborných článků, různých výtahů z knih fundovaně se zabývajících romskou problematikou obohatila o detaily ze života holešovských Romů.

Praktickou část jsem orientovala k jednomu jedinému cíli. K potvrzení či vyvrácení celospolečenského mínění, že romské děti jsou zbytečně začleňovány do základních škol praktických.

Nemají vzdělání a nejsou schopni uplatnit se na trhu práce. V takové situaci se z mého pohledu nacházejí rodiče dnešních romských dětí z Holešova. Ti ve valné většině navštěvovali zvláštní školu. A situace se nelepší. A nejen to. Zdá se, že tradice pokračuje. Základní školy praktické, dříve zvláštní, navštěvuje stále spousta Romů. Z pěti dotázaných dětí pouze jedno dítě napsalo, že rodiče pracují. A to ještě v rámci veřejně prospěšných prací. Takže malí Romové nevidí důvod, proč by se měli ve škole snažit, když rodiče nepracují a také nějak přežívají. Rodiče je nejspíš k jinému životnímu postoji ani nemotivují. Z rozhovoru s Mgr. Ivonou Vávrovou, učitelkou první třídy zaměřenou na logopedii na 3. ZŠ Holešov, která má se vzděláváním romských dětí bohaté zkušenosti, vím, že téměř ve všech případech jsou iniciátory přeřazení romského dítěte z běžné základní školy do základní školy praktické rodiče dětí. Vávrová jako důvod uvádí nechuť rodičů věnovat se s dětmi domácí přípravě do školy a vinu také vidí v pohodlnosti dětí i rodičů. Dalším důvodem je, že v běžné základní škole se více nadřou než ostatní děti z důvodu pokulhávající češtiny. Jak mi řekla jedna romská dívka: „*Klasické základní školy jsou baštou gádžů.*“ Z toho plyne, že se romské děti cítí lépe v praktické škole, protože jsou mezi „svými“.

Z výzkumné části mé bakalářské práce vyplývá, že primárně romské dítě patří do běžné základní školy a ne do praktické, nicméně podle učitelů ve všech případech v jejich škole byl k přeřazení Roma důvod. „*Pokud se ve škole neučí, neplní povinnosti, velmi často absentuje, tak nezbyvá nic jiného, než romské dítě do praktické školy přeřadit. Navíc si to rodiče ve většině případů i přejí,*“ stojí si za svým Vávrová, která ví, o čem mluví, protože téměř každý rok nějakého Roma ve třídě vzdělává.

Takže romské dítě do praktické školy nepatří a zároveň patří. Trochu schizofrenie. Z hlediska inteligence čili výšky IQ do praktické školy nepatří, ale z hlediska pokulhávající

cího prospěchu ano. Prospěch romského dítěte je sice slabý z důvodu nedostačující znalosti českého jazyka a laxního přístupu dítěte i rodiny, ale to je bohužel sekundární. Jedinou možností je změnit náhled romského etnika na vzdělávání. Ale jak na to?

Část odpovědnosti za svoji současnou situaci nesou samotní Romové svým nezodpovědným přístupem. To je můj názor, který je ale v rozporu s názory mnoha zastánců lidských práv i rozsudků soudu ve Štrasburku. Ale minimálně stejně velkou porci viny na svých bedrech dřímá naše společnost.

Co se týče nejnovějšího trendu ve vzdělávání – inkluzivního vzdělávání, chápala bych to asi tak, že fyzicky (nikoliv mentálně) hendikepovaný žák je integrován do vzdělávacího systému odpovídajícího jeho rozumovým schopnostem. Zde může dosahovat průměrných, ba nadprůměrných výsledků. U mentálně postižených dětí bych o tom velice pochybovala. A v případě romských dětí inkluze pomoci může, ale také nemusí. V první řadě musí být školy na takové úrovni, aby si na inkluzivní vzdělávání vůbec mohly troufnout. Toť můj skromný a hlavně neodborný názor. Svě stanovisko mohu pouze podepřít informacemi učitelů praktické školy, kde jsem prováděla výzkum. Možná je to i tím, že současné české školství není podle dotazovaných učitelů připraveno poskytnout dětem kvalitní inkluzivní vzdělání.

V holešovské praktické škole je integrováno v páté třídě jedno dítě se vzdělávacím programem speciální školy, ale jak mi řekl zástupce ředitele, kdo ví, jestli bude možno tento postup praktikovat i v dalších letech. *„Momentálně je takový trend, že je co nejvíce dětí integrováno do běžných škol za pomoci asistentek a na praktické a speciální školy je pohlíženo skrz prsty. Já si myslím, že praktické a speciální školy mají své místo ve vzdělávacím systému. Navíc integrace a v dnešní době čím dál populárnější inkluze jsou vhodné jen pro některé skupiny dětí,“* povzdechl si zástupce ředitele.

Česká republika podle mne řeší dlouhodobě velice problematicky otázku vzdělávání mladé generace z celkového pohledu. Integrace a inkluze žáků, kteří jsou postiženi různým stupněm mentální retardace, do běžných škol bez ohledu na specifika této skupiny žáků nejsou vhodné. Viděla jsem to na příkladu mé kamarádky, která se snažila svou dceru s Downovým syndromem za každou cenu integrovat do běžné školy. Ve všech oslovených školách byla holčička, a vlastně spíše maminka, odmítnuta z důvodu vysokého počtu žáků ve třídách. *„Není možno integrovat dítě s Downovým syndromem do třídy s pětadvaceti žáky,“* slyšela všude kamarádka. Holčička nakonec nastoupila do speciální (dříve pomoc-

né) školy a je tam velmi spokojená. A stejně tak i celá její rodina. Přístup pedagogů, možnost využití odborných pomůcek i různých kroužků šitých na míru handicapu dítěte si nemůžou vynachválit. Konkrétně s Downovým syndromem jsou ve třídě této holčičky ještě další dvě děti. Nicméně v tomto případě šlo o jistý mentální handicap. V případě romských dětí, které nemají sníženou inteligenci, ale pouze jiné vnější podmínky ke vzdělávání, by inkluze fungovat mohla. Ovšem když bude uplatňována integrace, nověji inkluze, za každou cenu, tak to povede pouze k nárůstu šikany, ba co víc, k sražení průměrné kvality již tak upadávajícího českého vzdělání. A ne jak odborníci s oblibou tvrdí k vyšší přidané hodnotě vzdělání.

Pokud nechceme přijmout extremistická řešení, musíme k problematice romské menšiny začít přistupovat komplexně a systematicky. Klíčem k řešení celého problému je, jak už bylo řečeno mnohokrát na mnoha místech této bakalářské práce, vzdělání. Takže je potřeba nastavit takový systém v našem školství, který by problém vzdělávání romských dětí skutečně řešil a ne ho pouze konzervoval nebo nedejbože ještě prohluboval. Toho se ale nedosáhne pouhým sledováním počtu Romů v praktických školách, podporou programů specializujících se na „pozitivní“ diskriminaci či sociálními dávkami. Je potřeba propojení vzdělávání, sociální sféry, pracovního uplatnění a zároveň tolerování jejich jinakosti. Nemůžeme předpokládat, že všechny menšiny se budou schopny tak bezproblémově aklimatizovat jako třeba Vietnamci či Ukrajinci.

„Konečně“ řešení bude stát mnoho sil jak na straně majority, tak i minority. Také to chce na obou stranách spoustu ústupků. Snad se ale tento problém podaří vyřešit a my nakonec najdeme společnou řeč, kterou se nedaří nalézt již tolik desetiletí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ŠIŠKOVÁ, T.: Menšiny a migranti v České republice - My a oni v multikulturní společnosti 21. století, s. 119, 120 Portál: Praha, 2001, ISBN 80-7178-648-9
- [2] ŠOTOLOVÁ, E.: Vzdělávání Romů, s. 119, Praha, Karolinum 2008, ISBN 978-80-246-1524-0
- [3] HLADÍK J.: Multikulturní výchova: Socializace a integrace menšin, s. 42, Zlín: UTB, 2006
- [4] NAVRÁTIL P. a kol.: Romové v české společnosti, s. 169, Portál: Praha, ISBN 80-7178-741-8
- [5] ŠIŠKOVÁ, T., ed.: Výchova k toleranci a proti rasismu - Sborník, s. 124, Praha: Portál, první vydání 1998. ISBN 7-80178-285-8
- [6] HIRT, T. a JAKOUBEK, M., eds.: "Romové" v osidlech sociálního vyloučení, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., ISBN 80-86898-76-8 (KRIŠTO, R., s. 165, 166, 167)
- [7] KRIŠTOF, R.: Etnizace chudoby Romů 17. 2. 2005, Reakce na článek Pavla Barši Konec Romů v Česku? Obsáhla na stránkách přílohy LN Orientace již tři různorodé příspěvky (aktivista Holomek, akademik Budil, romista Krčík, http://www.dzeno.cz/?c_id=6306)
- [8] HIRT, T. a JAKOUBEK, M., eds.: "Romové" v osidlech sociálního vyloučení, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., ISBN 80-86898-76-8 (KOVATS, M., s. 182, 183)
- [9] PÁN, J.: Romské děti neumí česky, proto ve škole neprospívají, Učitelské noviny č. 34/2009, <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2064>
- [10] Stigmata – Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy, s. 52, Brno 2007, vydalo Evropské centrum pro práva Romů a Liga lidských práv za finanční podpory Evropské komise
- [11] ŠIŠKOVÁ, T., ed.: Výchova k toleranci a proti rasismu - Sborník, s. 128, Praha: Portál, první vydání, 1998. ISBN 7-80178-285-8
- [12] ŠIŠKOVÁ, T., ed.: Výchova k toleranci a proti rasismu - Sborník, s. 129, Praha: Portál, první vydání, 1998. ISBN 7-80178-285-8

- [13] STRAKOVÁ, J. a kol.: Otevírání školy všem dětem, příručka vznikla v rámci projektu Škola pro všechny II, který realizovalo o. s. Aisis za podpory nadace Open Society Fund Praha, září 2008,
<http://www.ferovaskola.cz/data/downloads/Otevirani%20skoly%20-%2010%20principu%20inkluzi.pdf>
- [14] ŠOTOLOVÁ, E.: Vzdělávání Romů, s. 40, Praha, Karolinum 2008, ISBN 978-80-246-1524-0
- [15] Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, s. 22 dostupný z www: <http://litvinovjanov.blog.cz/0807/odstraneni-diskriminace-romu-a-vyrovnavaci-postupy-ve-skolstvi>
- [16] HURTOVÁ, M.: Vzdělávání Romů a jejich integrace do české společnosti <http://www.ucitelskyzpravodaj.cz/aktualne/tabid/331/articleType/ArticleView/articleId/444/Default.aspx>
- [17] NEČAS, C., Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945), s. 215 - 216 Brno 2005, ISBN 80 – 86488-20-9
- [18] Romové v České republice, Sešity pro sociální politiku, s. 333 Praha 1999, ISBN 80-902260-7-8
- [19] MARQUES, K.: Je dobré podporovat vzdělávání romských dětí, Kritické myšlení o. s., http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty6_romskedeti
- [20] Pape, I.: Jak pracovat s romskými žáky, Příručka pro učitele a asistenty pedagogů, Slovo 21, 2007, s. 18
- [21] ŘÍČAN, P.: S Romy žít budeme – jde o to jak, s. 113, Portál: Praha, 1998, ISBN 5- 250-7178-80
- [22] ŘÍČAN, P.: S Romy žít budeme – jde o to jak, s. 115, 116, 117, Portál: Praha, 1998, ISBN 80-7178-250-5
- [23] ŘÍČAN, P.: S Romy žít budeme – jde o to jak, s. 118, 119, Portál: Praha, 1998, ISBN 80-7178-250-5
- [24] Miroslava Sedlárová: Jaký je romský žák?, Učitelské noviny č. 24/2009, <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=1907>
- [25] KUCHYŇOVÁ, Z.: Romské děti častěji končí ve vzdělávání dřív než vrstevníci, 29. 12. 2010, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23673>

- [26] Stigmata – Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy, s. 16, Brno 2007, vydalo Evropské centrum pro práva Romů a Liga lidských práv za finanční podpory Evropské komise
- [27] BÍLÁ, K., MAŇOUR, I.: Začleněním romských dětí do běžných škol může stát ušetřit miliardy, 22. 6. 2010, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23355>
- [28] Zákon č. 561/2004, § 185 odst. 3 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání
- [29] Vyhláška č. 73/2005 Sb., § 57 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- [30] Stigmata – Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy, s. 77, Brno 2007, vydalo Evropské centrum pro práva Romů a Liga lidských práv za finanční podpory Evropské komise
- [31] JAKOUBEK, M.; BUDILOVÁ, L.: Cikánské skupiny a jejich sociální organizace. (eds.). 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-178-9
- [32] PERKNEROVÁ, K.: Nejsou postižení, přesto se neučí s ostatními, http://www.denik.cz/z_domova/nejsou-postizeni-20101109.html
- [33] HÜBSCHMANNOVÁ, M.: Několik poznámek k hodnotám Romů, s. 48, 49, Praha 1999
- [34] <http://www.inkluzivni-vzdelavani/inkluzivni-vzdelavani>
- [35] TONDLOVÁ, K.: Zvláštník versus obyčejný žák, týdeník Školství, <http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel/2010/19/zvlastnak-versus-obycejny-zak/>
- [36] ŠVANCAR, R.: Ministerstvo se snaží o narovnání příležitostí ve školství, Učitel-ské noviny č. 31/2008, <http://www.ucitelskenoviny.cz/index.php?archiv&clanek=1342&PHPSESSID=086bfe>
- [37] Tisková zpráva: Vyjádření Ligy lidských práv k plánu MŠMT nerušit praktické školy, 9. 3. 2011, http://romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_9479
- [38] TICHÁ, A.: Ústecký kraj chce předávat své zkušenosti se začleňováním Romů,

usteky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=1654435&p1=85558&vol_
stavzobrazeni=2

- [39] BROM, Z.: Romové a vzdělání, Učitelské listy, <http://www.ucitelskelisty.cz/2010/01/zdenek-brom-romove-vzdelani.html>
- [40] KUBÁLKOVÁ, P.: Romové zažalují Česko. Neprávem prý končí ve 'zvláštních' školách, http://www.lidovky.cz/romove-zazaluji-cesko-nepravem-pry-konci-ve-zvlastnich-skolach-pwi-/ln_domov.asp?c=A101110_165330_ln_domov_pks
- [41] Základní školu dokončí dva ze tří Romů, gymnázium jich studuje osm z tisíce, zdroj: GAC, s. r. o, http://zpravy.idnes.cz/zakladni-skolu-dokonci-dva-ze-tri-romu-gymnazium-jich-studuje-osm-z-tisice-1t6/domaci.asp?c=A101229_112835_domaci_hv

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

RVP ZV	Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání
MŠ	Mateřská škola
ZŠ	Základní škola
EU	Evropská unie
IQ	Intelligenční koeficient
ČR	Česká republika
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
SVČ TyMy	Středisko volného času TyMy

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Ve které třídě byly děti přeřazeny do praktické školy

Obr. 2. Děti, které podle dotazovaných učitelů nepatří do běžné ZŠ

Obr. 3. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Obr. 4. Důvody, proč jsou romské děti přeřazovány do praktických škol

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník pro romské žáky II. stupně Základní školy praktické v Holešově

P I: Dotazník pro učitele Základní školy praktické v Holešově

P III: Charakteristika Odborného učiliště a Základní školy praktické v Holešově

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ROMSKÉ ŽÁKY II. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ V HOLEŠOVĚ

Odpovědi ANO, NE, NEVÍM, u otázek 7, 9, 10, 12, 13, 17, 18, 28 rozveď prosím svou odpověď více.

1. Myslíš si, že je škola důležitá?
2. Baví tě dozvídat se něco nového?
3. Rozumíš vždy ve škole vykládané látce?
4. Máš se kde poradit, když máš problém porozumět učivu?
5. Chodí tví rodiče na třídní schůzky?
6. Učí se s tebou rodiče?
7. S učením ti pomáhá někdo jiný než rodiče? Pokud ano, tak kdo?
8. Chtějí rodiče, aby ses doma učil/a?
9. Budeš po deváté třídě ještě studovat? Pokud ano, tak kde?
10. Kolik času strávíš denně domácí přípravou do školy?
11. Bavíte se doma o tom, co budeš dělat v dospělosti?
12. Od které třídy chodíš do praktické školy?
13. Proč jsi šel/šla do praktické školy?
14. Chodili tví rodiče také do praktické, tenkrát zvláštní, školy?
15. Pokud máš sourozence, chodí nebo chodili také do praktické školy?
16. Cítíš se dobře v praktické škole?
17. Je praktická škola z tvého pohledu lepší než základní? Zdůvodni prosím odpověď.
18. Chodíš po škole na nějaké kroužky (např. SVČ TyMy, ZUŠ, sportovní kluby) či do Romského klubu pod vedením Olgy Peškové? Pokud nikam nechodíš, tak se to pokus prosím zdůvodnit.
19. Je důležité vzdělání pro volbu budoucího povolání?
20. Je důležité vzdělání, aby člověk vydělal spoustu peněz?
21. Chodil/a jsi do mateřské školy?

22. Máš plány do budoucnosti spojené s dobrou prací a pěkným bydlením?
23. Pracují tví rodiče?
24. Pracují tví rodiče v rámci obecně prospěšných prací města Holešova?
25. Mluví se u vás doma více romsky než česky?
26. Máš své kamarády i mezi neromskými dětmi?
27. O přestávkách mluvíš více romsky než česky?
28. Jaký předmět máš nejraději a proč?

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO UČITELE ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ V HOLEŠOVĚ

Odpovědi ANO, NE, NEVÍM, u otázky 7, 8, 14 zatrhnout možnosti (u každé otázky můžete zvolit i vícero možností, případně dopsat vlastní názor), u otázky 16, 19, 27 a 28 dle potřeby více rozved'te odpověď.

1. Myslíte si, že inkluzivní vzdělávání je vhodným řešením i při řešení problematiky vzdělávání romských dětí?

2. Domníváte se, že je současné české školství připraveno poskytnout dětem kvalitní inkluzivní vzdělání?

3. Které skupiny dětí podle vás není přínosné zařazovat do běžné ZŠ?

- děti s autismem
- děti s Downovým syndromem
- romské děti
- tělesně postižené děti
- děti s nedostatečným rodinným zázemím
- mentálně postižené děti (lehké mentální postižení)

4. Které dítě podle vás spadá do skupiny dětí se speciálními vzdělávacími potřebami?

- autista
- dítě s LMP
- dítě cizinců
- romské dítě
- dítě ze znevýhodněného prostředí
- mentálně postižené děti (lehké mentální postižení)

5. Je správné, že chce Ministerstvo školství ČR znát přesný počet Romů na základních a speciálních školách?

6. Je správné, že se problematice vzdělávání romských dětí věnuje taková pozornost?

7. Je správné, že česká společnost věnuje na řešení romské problematiky tak velké finanční prostředky, zatímco jiné menšiny (Vietnamci, Ukrajinci, Slováci, Mongolci,...) téměř žádnou invenci ze strany státu nepotřebují?
8. Myslíte si, že Evropská unie kritizuje Českou republiku ze zbytečného přeřazování romských dětí ze základních do praktických škol oprávněně?
9. Posuďte z vaší praxe: jsou přeřazovány romské děti ze základních škol do praktických škol zbytečně?
10. Co byste uvedli jako hlavní důvod pro zařazení romských dětí do praktické školy?
 - neumí pořádně česky
 - nedostatečné rodinné zázemí
 - negativní názor rodiny na vzdělání
 - mentalita dítěte
 - snížený intelekt dítěte
 - špatné materiální prostředky rodiny
11. Máte pozitivní zkušenosti se zapojením rodičů do školní přípravy svých dětí?
12. Chodí rodiče romských dětí pravidelně na třídní schůzky?
13. Spolupracují rodiče romských žáků se školou?
14. Při řešení jakýchkoliv problémů s romskými dětmi stojí jejich rodiče na straně učitelů či školy nebo se svých dětí zastávají a omlouvají je za každou cenu?
15. Účastní se romští rodiče školních akcí?
16. Máte problémy s rodiči svých romských žáků? Pokud ano, tak jakého charakteru?
17. Spolupracuje se vám lépe s rodiči neromských dětí než s rodiči romských dětí?
18. Mají podle vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?
19. Posuďte: věnujete se v hodinách více romským nebo neromským dětem?
20. Řešíte s romskými dětmi více kázeňských přestupků než s neromskými dětmi?
21. Musíte řešit šikanu?
22. Pokud řešíte šikanu, tak bývají častěji agresorem romské děti?

23. Mívají romští žáci více zameškaných omluvených hodin než neromské děti?
24. Mívají romští žáci více zameškaných neomluvených hodin než neromské děti?
25. Myslíte si, že Romové někdy v budoucnu začnou mít větší zájem o vzdělání a budou vidět ve vzdělání cestu ze sociální vyloučenosti?
26. Myslíte, že jste schopni ovlivnit názorově romské rodiče ohledně vzdělávání jejich dětí?
27. Uveďte prosím, jak dlouho učíte v praktické škole a přibližně kolikrát jste se během své praxe setkali s tím, že romské dítě šlo rovnou do první třídy praktické školy na popud svých rodičů bez toho, aby první nastoupilo do základní školy.
28. Napiště, co vás první napadá v souvislosti se zprávami v médiích, že Romové žalují Českou republiku kvůli zbytečnému zařazování do praktických, dříve zvláštních, škol. Nutno poznamenat, že spory vyhrávají.

PŘÍLOHA P III: ODBORNÉ UČILIŠTĚ A ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ V HOLEŠOVĚ

Budova Základní školy praktické se nachází na pozemku, který je majetkem města Holešova. Vznik zvláštní školy se traduje již k roku 1936 a nachází se v budově bývalého soudu. Odborné učiliště vzniklo v roce 1982 jako elokované pracoviště odborného učiliště Račice v okrese Vyškov. V roce 1985 se škola osamostatnila. Od 1. 7. 2007 byly obě školy sloučeny v Odborné učiliště Holešov a Základní školu praktickou Holešov.